

Licht Verstandelijke Beperking in de Justitiële Jeugdinstelling

Een handreiking voor groepsbegeleiders in de Justitiële
Jeugdinstellingen over de begeleiding van delinquente
jongeren met een LVB

Licht Verstandelijke Beperking in de Justitiële Jeugdinstelling

Een handreiking voor groepsbegeleiders in de Justitiële
Jeugdinstellingen over de begeleiding van delinquente
jongeren met een LVB

Colofon

Auteurs: Hendrien Kaal en Paula Vrij

Met dank aan de geïnterviewde medewerkers van de diverse justitiële jeugdinrichtingen, aan de deelnemers aan de Klankbordgroep van de Rijks Justitiële Jeugdinrichtingen, en aan Jasmin Lev, student Hogeschool Leiden, die allen een inhoudelijke bijdrage hebben geleverd aan de ontwikkeling van deze handreiking.

Deze handreiking is tot stand gekomen uit een samenwerking tussen het lectoraat 'Licht Verstandelijke Beperking en Jeugdcriminaliteit' van Hogeschool Leiden en de Rijks Justitiële Jeugdinrichtingen.

© Hogeschool Leiden, 2020

Alle rechten voorbehouden. De handreiking mag alleen in zijn geheel en zonder wijzigingen worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt en mag niet voor winst worden verkocht.

Inhoudsopgave

1. Wat is een licht verstandelijke beperking?	7
2. Hoe herken je een jongere met een LVB?	14
3. Hoe ga je om met een jongere met een LVB?	22
4. Specifieke momenten en moeilijkheden	30
A. Binnenkomst	30
B. Het verblijf	32
C. Doelen behalen	38
D. Groepsbijeenkomsten en interventies	39
E. Op weg naar buiten	41
5. Extra informatie	45

Waarom een handreiking?

De populatie met een licht verstandelijke beperking (LVB) in de samenleving krijgt steeds meer aandacht. De indruk bestaat dat er een groeiende groep is die niet meer meekomt in de steeds complexere maatschappij. Binnen verschillende werkvelden groeit het begrip dat deze groep overvraagd wordt en dat een passende bejegening van belang is voor alle betrokkenen.

Binnen de strafrechtsketen is sprake van een oververtegenwoordiging van mensen met een LVB. Hoewel de exacte prevalentie niet bekend is, lijkt meer dan een derde van de jongeren binnen de justitiële opvang en behandelinstellingen een IQ te hebben onder de 85. Dit is meer dan verwacht zou worden op basis van de normaalverdeling van IQ. Doordat een LVB lastig te herkennen is, bestaat het risico op onbegrip, overvraging en het incorrect duiden van gedrag. Deze risico's leveren bij de jongeren met een LVB stress en gedragsproblemen op en kunnen zelfs recidive in de hand werken.

Om deze risico's te ondervangen heeft de JJI Lelystad speciale groepen voor jongeren met een LVB. Hier worden jongeren geplaatst met een IQ onder de 70. Jongeren met een IQ tussen de 70 en 85 verblijven in principe op reguliere groepen. Sommigen van hen ervaren echter dezelfde problemen als jongeren met een lager IQ. Soms zitten deze jongeren op een bijzondere zorggroep, soms ook niet. Ook jongeren met een IQ onder de 70 verblijven soms toch op groepen die niet gespecialiseerd zijn in LVB. Dit kan zijn omdat hun lage IQ niet tijdig herkend werd of overplaatsing naar Lelystad niet haalbaar geacht werd. Zij bevinden zich dan meestal wel op een bijzondere zorggroep.

Binnen het jeugdstrafrecht is ook steeds meer aandacht voor jongeren met een LVB van 18+. Vanwege het achterlopen in ontwikkeling (met betrekking tot de impulscontrole, de emotieregulatie, het overzien van en rekening houden met gevolgen op de lange termijn en empathisch vermogen) kunnen ook deze jongeren, op basis van het adolescentenstrafrecht (ASR), worden geplaatst in een JJI, met als doel passende begeleiding te krijgen en de kans op recidive te verkleinen.

Deze handreiking richt zich op medewerkers op de reguliere en bijzondere zorggroepen van de justitiële jeugdinrichtingen (JJI's). We hebben er voor gekozen om de term groepsbegeleiders te gebruiken voor alle medewerkers op de groep, ongeacht hun opleidingsniveau. Hoewel zij niet gespecialiseerd zijn in de omgang met jongeren met een LVB, komen zij wel in aanraking met deze problematiek. Het is niet alleen belangrijk dat een LVB tijdig wordt herkend, maar ook dat de diverse betrokken professionals weten hoe passende hulp en ondersteuning kan worden geboden. Zo kunnen frustratie en onbegrip van beide kanten worden voorkomen. Een passende bejegening kan bijdragen aan het vergroten van de kans op een succesvol verblijf binnen de JJI, en kan daarmee de kans op recidive verkleinen. Het doel van deze handreiking is om professionals binnen de JJI's kennis en handvatten te bieden die hierbij kunnen helpen.

1. Wat is een licht verstandelijke beperking?

Volgens diverse classificatiesystemen is sprake van een licht verstandelijke beperking bij:

- Een IQ tussen de 50 en 70;
- Beperkt sociaal aanpassingsgedrag op verschillende levensgebieden;
- Een levenslange beperking die is ontstaan voor het 18^e levensjaar.

In Nederland wordt vaak gesproken van de praktijkdefinitie van een LVB. Hierbij worden ook mensen met een IQ van 70 tot 85 in combinatie met beperkt sociaal aanpassingsgedrag tot de doelgroep LVB gerekend.

In deze handreiking wordt uitgegaan van deze brede definitie van LVB.

Definitie en omvang van de problematiek

- Binnen de psychiatrie wordt gesproken van een verstandelijke beperking bij een IQ lager dan 70. Van een licht verstandelijke beperking is sprake bij een IQ tussen 50 en 70 in combinatie met beperkingen in het sociaal aanpassingsgedrag. Bij een IQ 70-85 spreekt men, ongeacht de mate van beperking in het sociaal aanpassingsgedrag, van zwakbegaafdheid.
- In Nederland is er in sommige werkvelden voor gekozen om de term LVB breder te definiëren dan dit binnen de classificaties van bijvoorbeeld de DSM of de AAIDD gebeurt. Hierbij wijkt Nederland af van de internationale praktijk. De reden waarom dit is gebeurd is dat men het gevoel had dat men hiermee mensen kon includeren die anders tussen wal en schip vielen.
- In deze handreiking wordt de term LVB gehanteerd voor de groep mensen met een IQ 50-85 in combinatie met beperkingen in het sociaal aanpassingsgedrag. Hiermee wordt aangesloten bij het gebruik van de term door bijvoorbeeld de ministeries van VWS en J&V.
- Vaak wordt bij een LVB vooral gedacht aan een laag IQ. Het sociaal adaptief vermogen (ook wel: sociaal aanpassingsgedrag) is echter een zeer belangrijk aspect. Jongeren met een LVB ervaren niet alleen problemen op conceptueel niveau (begrip van taal, cijfers en tijd), maar ook in sociale en praktische vaardigheden (huishouden, OV, werk en zelfverzorging). Zie voor een illustratie van moeilijkheden pagina 9.
- Jongeren die moeite hebben op het gebied van taal en redeneren (verbaal IQ), hebben vaak ook moeite met inzicht, planning en uitvoering (performaal IQ). Jongeren met een LVB zijn verbaal vaak iets sterker dan performaal, hetgeen gemakkelijk leidt tot overschatting.

- Een LVB is een levenslange beperking. Jongeren met een LVB kunnen leren omgaan met hun beperking en nieuwe vaardigheden leren, maar vormen een kwetsbare groep en zullen altijd een zekere mate van ondersteuning nodig hebben op verschillende gebieden. Er wordt soms wel gesproken van ‘levenslange en levens-brede’ ondersteuning.
- Er is veel onduidelijkheid over de omvang van de groep mensen met een LVB. Op basis van de normaalverdeling kan worden gezegd dat naar schatting 16% van de mensen in Nederland een IQ heeft beneden de 85 (figuur 1). Dit is gelijk aan circa 2,7 miljoen mensen.
- Niet al deze 2,7 miljoen mensen hebben een LVB, want niet al deze mensen ervaren ook problemen in het sociaal adaptief functioneren. Sociaal aanpassingsgedrag is lastig te meten, waardoor er slecht zicht is op hoe groot deze groep werkelijk is.

- Cijfers uit de zorg geven in ieder geval een onderschatting van het aantal mensen met een LVB. Geschat wordt dat slechts ongeveer 100.000 mensen met een LVB gebruik maken van specialistische zorg; sommige mensen met een LVB maken gebruik van zorg die niet specifiek op mensen met een LVB gericht is. Ook zijn er mensen met een LVB die helemaal geen gebruik maken van zorg. Onbekend is hoe groot de groep mensen met een LVB is die geen gebruik maakt van specialistische zorg. Duidelijk is wel dat dit om een grote groep gaat (zie ook figuur 4).

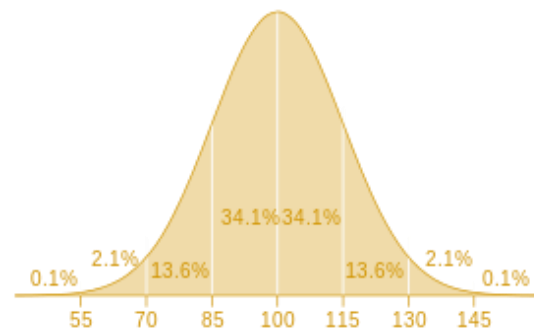

Fig. 1 De verdeling van IQ onder de bevolking.

Enkele kenmerken van een LVB

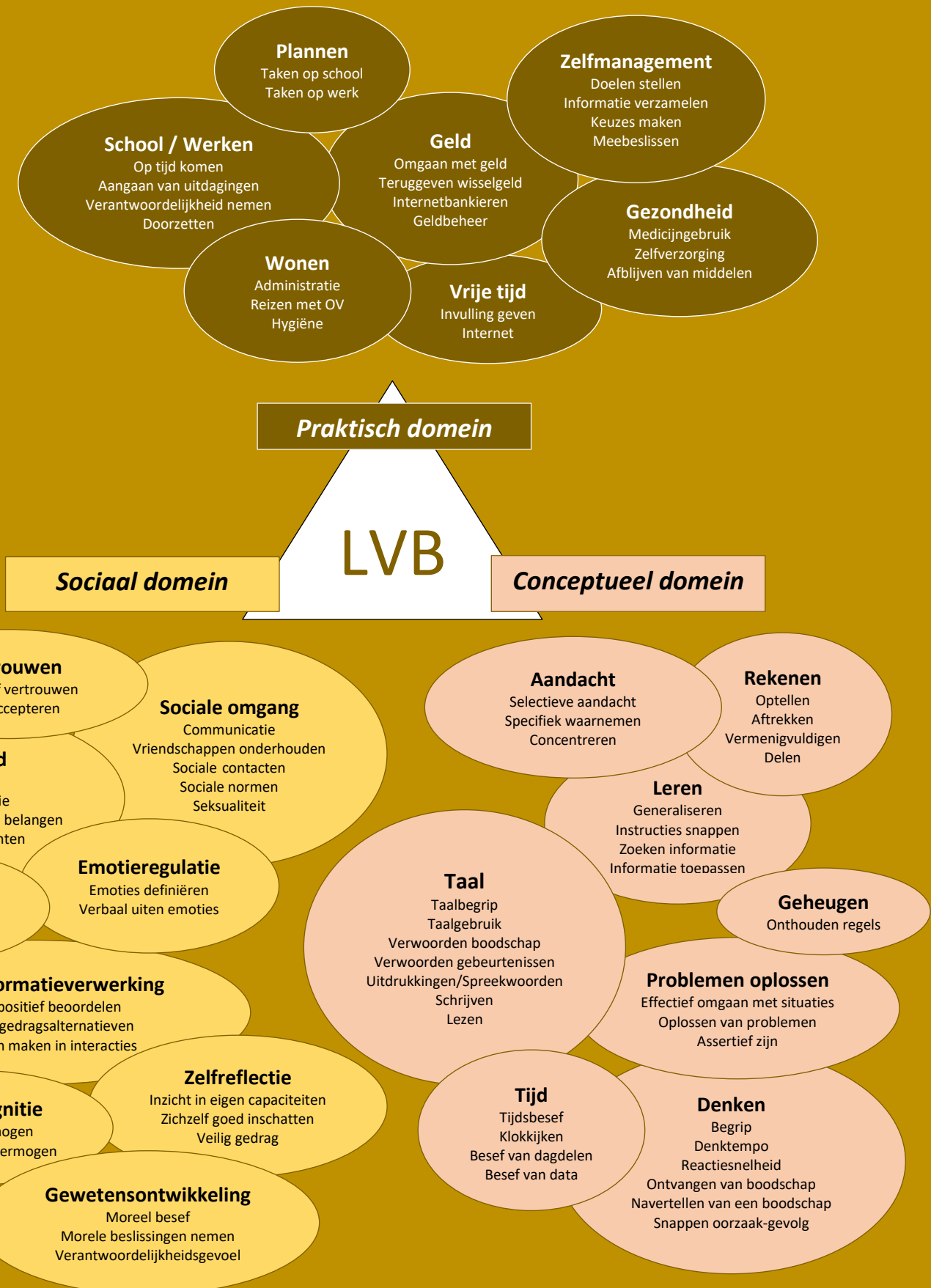
- Bij jongeren met een LVB loopt de ontwikkelingsleeftijd achter op de kalenderleeftijd. De cognitieve leeftijd van een jongvolwassene met een LVB is vergelijkbaar met die van een kind van 6 tot 12 jaar. De sociaal-emotionele ontwikkeling loopt hier vaak nog op achter en kan vergelijkbaar zijn met die van een peuter of kleuter (fig. 2, p.10).
- Jongeren met een LVB zijn door deze ontwikkelingsachterstand meer op zichzelf gericht, hebben minder controle over hun emoties, denken meer in het hier en nu en hebben meer moeite met het inleven in een ander.

Zij hebben minder abstractievermogen, waardoor ze meer geneigd zijn feiten en meningen door elkaar te halen en zich minder bewust zijn van de achterliggende belangen van wat anderen zeggen.

- Ook hebben zij vaker faalangst en een gevoel van wantrouwen, zowel in zichzelf als in de omgeving. Zij hebben meer moeite met het ontwikkelen van een positief zelfbeeld doordat zij minder aansluiting vinden bij hun omgeving, minder succeservaringen opdoen en langer afhankelijk blijven van anderen.

Waar kan iemand met een LVB moeite mee hebben?

Jongeren met een LVB kunnen problemen ervaren op verschillende domeinen. Onderstaande figuur geeft een illustratie van waar iemand met een LVB zoal moeite mee kan hebben. Dit is geen uitputtende opsomming, maar geeft een idee van de breedte van de problematiek.

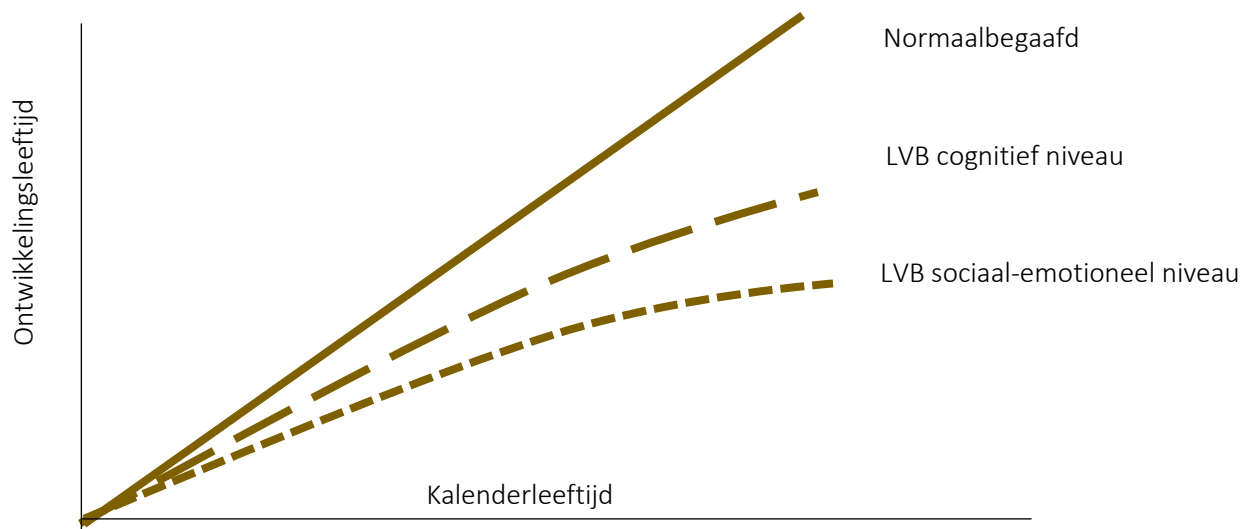

Fig. 2 De ontwikkelingsleeftijd van iemand met een LVB loopt achter op de kalenderleeftijd.

- Een LVB gaat vaak samen met problemen op verschillende gebieden. Verschillende kenmerken van een LVB (neiging tot risicovol gedrag, beïnvloedbaarheid, beperkt inzicht in oorzaak-gevolg) leiden er bijvoorbeeld toe dat jongeren vaker in aanraking komen met justitie of financiële problemen hebben.
- Ook hebben mensen met een LVB vaker medische problematiek, al heeft dat deels te maken met gebrekkige zelfzorg en moeite met bepalen wanneer je wel of niet naar de dokter moet gaan.

“De moeilijkheid zit ook in het feit dat ze niet alleen een LVB hebben, maar daarnaast ook vaak andere problematiek. Het is niet zo dat een aanpak voor iedereen met een LVB werkt. Je hebt een aantal basisingen die bij een LVB kunnen helpen. Maar de een heeft problematiek X, de ander stoornis Y. Daar moet je ook allemaal rekening mee houden. Als je alleen op die LVB gaat zitten kom je alsnog tekort.”

Gedragswetenschapper

Psychische problemen

- Hoewel een LVB geen psychiatrische stoornis is, vormen jongeren met een LVB door een combinatie van LVB-gerelateerde risicofactoren, een gebrekkig aanpassingsvermogen en maatschappelijke problemen waar zij tegenaan lopen een kwetsbare groep voor het ontwikkelen van psychische en psychiatrische problematiek. Zo komen psychiatrische stoornissen bij jongeren met een LVB 3 tot 4 keer zo vaak voor.
- Ook zit er soms overlap in de problemen waar iemand met een LVB en iemand met een psychiatrische stoornis tegenaan loopt. Er kan daardoor sprake zijn van ‘over-labeling’: kenmerken van een LVB, zoals impulsief gedrag, een lage sociaal-emotionele ontwikkeling en gebrekkige probleemoplossende vaardigheden, worden dan ten onrechte gezien als psychiatrische problematiek. Ook kan juist sprake zijn van ‘onder-labeling’: psychiatrische problematiek wordt dan niet herkend, bijvoorbeeld doordat een jongere met een LVB deze problematiek zelf niet erkent of her-

kent. Belangrijk is dan ook dat het onderscheid gemaakt wordt tussen psychiatrische problematiek en een LVB. Enerzijds omdat een LVB niet iets is dat kan worden behandeld (hoewel je de doelgroep wel vaardiger kan maken); anderzijds omdat het belangrijk is dat psychiatrische problematiek wel de juiste behandeling krijgt.

Middelengebruik

- Jongeren met een LVB worden in toenemende mate gezien als risicogroep voor problematisch middelengebruik (alcohol en cannabis) doordat zij een grotere kans lijken te lopen om bij gebruik uiteindelijk in de problemen te komen. Delinquente jongeren met een LVB lijken vaker middelen te gebruiken dan delinquente jongeren zonder LVB; en delinquent gedrag van jongeren met een LVB wordt ook vaker in verband gebracht met gebruik.
- Het middelengebruik lijkt te maken te hebben met een aantal risicofactoren die relatief vaak gezien worden bij jongeren met een LVB op het gebied van psychische problemen, sociale-economische status, werk, dagbesteding, relaties en interacties met anderen. Bij het beginnen met gebruiken lijkt met name de beïnvloedbaarheid van jongeren met een LVB een belangrijke rol te spelen. Het continueren van gebruik lijkt bij deze groep vaker te maken te hebben met de omgang met stress, het vergeten van problemen en zelfmedicatie.

LVB en criminaliteit

- Jongeren met een LVB zijn oververtegenwoordigd binnen de strafrechtketen. Het is echter lastig om eendui-

dige cijfers te geven over de exacte omvang binnen de strafrechtketen, laat staan binnen de justitiële jeugdinrichtingen. De studies die er zijn suggereren dat mogelijk 20-35% van de jongeren in de JJI's een LVB hebben. Onder de PIJ-jongeren zijn de gevonden percentages iets hoger, circa 40-45%.

- Er bestaat geen direct verband tussen LVB en criminaliteit. Wel maken kenmerken van jongeren met een LVB dat zij een verhoogd risico lopen om in aanraking te komen met justitie. Kenmerken die kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van crimineel gedrag zijn een beperkt inzicht in oorzaak en gevolg en consequenties op de lange termijn, een lagere impulscontrole en minder inlevingsvermogen. Deze kenmerken zien we relatief vaker bij jongeren met een LVB. Ook zijn jongeren met een LVB gevoeliger voor groepsdruk en meer beïnvloedbaar, waardoor zij makkelijker voor iemands karretje te spannen zijn. Andere risicofactoren die relatief vaker voorkomen bij jongeren

“Als je weet dat ongeveer 1 op de 3 gedetineerden een LVB heeft, vraag je dan eens af wie dat op jouw afdeling zijn. Ik sla ze vaak gade op de luchtplaats en probeer me daar dan een beeld van te vormen.”

Trainer DJI

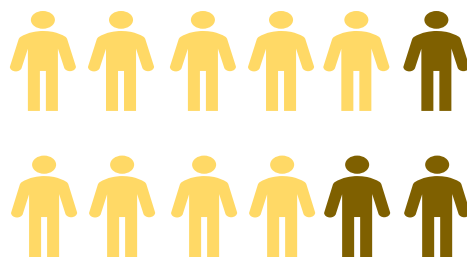

Fig. 3 Circa 16% van de bevolking heeft een IQ < 85. In de JJI's is dit percentage vermoedelijk zo'n 30%

met een LVB zijn problemen in de gezinssituatie, een gebrek aan positieve dagbesteding, minder goede vrijetijdsbesteding, een slechte woonomgeving, een lage sociaaleconomische status en een gebrek aan prosociale rolmodellen.

- Naast een veelvuldig aanwezig zijn van risicofactoren, geldt voor jongeren met een LVB dat ze minder beschermende factoren hebben, zoals nauwe banden met anderen en geïnternaliseerde normen en waarden. Met name de combinatie van de aanwezigheid van risicofactoren en het gebrek aan beschermende factoren zorgt voor een verhoogde kans op het ontwikkelen van crimineel gedrag.
- De lastige herkenning van een LVB zorgt er bovendien voor dat jongeren met een LVB vaker worden overschat door hun omgeving. Zij doen daardoor meer faalervaringen op en hebben vaker een laag zelfbeeld. De frustratie, kwetsbaarheid en soms zelfs psychische stoornissen die daaruit kunnen ontstaan vergroten de kans dat jongeren met een LVB in aanraking komen met justitie. In hoofdstuk 2 wordt verder ingegaan op de herkenning van een LVB.
- Ook maatschappelijke ontwikkelingen beïnvloeden waarschijnlijk het verband tussen een LVB en crimineel gedrag. De toenemende individualisering en de steeds complexer wordende samenleving doen een groot beroep op zelfredzaamheid. Ook treft de afnemende tolerantie met betrekking tot onaangepast en overlastgevend gedrag misschien wel vooral deze groep.
- Tot slot zijn er steeds meer aanwijzingen dat het *desistance-from-crime* proces, oftewel het proces van stoppen

met criminaliteit, lastiger is voor jongeren met een LVB dan voor normaalbegaafde jongeren vanwege de kenmerken die horen bij de beperking.

- Jongeren met een LVB zijn niet alleen vaker daders, maar zijn ook vaker slachtoffers. Buitenlands onderzoek laat zien dat mensen met een beperking al van jongs af aan een groter risico lopen om slachtoffer te worden van criminaliteit. De criminaliteit waarvan zij slachtoffer worden is ook regelmatig ernstiger van aard ten opzichte van slachtoffers zonder beperking. Over slachtofferschap bij jongeren met een LVB zijn geen cijfers bekend. Wel weten we dat ze, gezien de eerdergenoemde kenmerken, ook op dit gebied kwetsbaar zijn. Het is dan ook belangrijk alert te zijn op slachtofferschap en potentieel trauma.

“De groep jongeren met een LVB die in het strafrecht terechtkomt, is heterogeen. Kenmerkend is de groep jongeren die het criminele gedrag ‘overkomt’. Ze handelen bijvoorbeeld impulsief, doen dingen om erbij te horen of staan op de uitkijk zonder dat ze doorhebben dat ze iets doen dat niet mag. Maar dat geldt niet voor alle jongeren met een LVB. Zo is er bijvoorbeeld ook een groep jongeren die meer berekenend zijn. Zij plegen delicten om bijvoorbeeld aan geld te komen. Sommigen zijn ‘verhard’ en ‘beschadigd’ en plegen geweldadige feiten.”

Jeugdreclasseringswerker

De ondersteuningsbehoefte van jongeren met een LVB

- De groep jongeren met een LVB is een zeer heterogene groep. Vrijwel alle jongeren met een LVB hebben echter ondersteuning nodig, ook al is deze behoefte niet altijd zichtbaar. De moeilijkheden die zij kunnen hebben zijn zeer divers. Sommige jongeren hebben dan ook meer ondersteuning nodig dan andere. De mate van benodigde hulp en steun hangt niet een-op-een samen met het IQ, meer met adaptief vermogen.
- Slechts een klein gedeelte van de mensen met een LVB ontvangt gespecialiseerde zorg (figuur 4). Mensen met een LVB overschatten zichzelf vaker en neigen er vaker naar zorg te vermijden. Velen ontvangen (incidentele) hulp uit andere sectoren, zijn afhankelijk van hun netwerk, staan op een wachtlijst voor gespecialiseerde zorg of proberen het zelf te redden.
- Zonder professionele of informele ondersteuning van derden lopen jongeren met een LVB vaak vast. Dat wil niet zeggen dat deze ondersteuning altijd even zwaar hoeft te zijn. Wel belangrijk is de realisatie dat een LVB niet iets is dat even kan worden opgelost. Binnen de justitiële context is het belangrijk dit in te zien. Als met ondersteuning een stabiele situatie gecreëerd is, zorgt het weghalen van die steun er vaak voor dat het kaartenhuis na korte tijd weer instort. Om dat te voorkomen moet vooruit worden gedacht en worden ingezet op het creëren van blijvende steun buiten de muren van de JJI.
- Binnen het jeugdstrafrecht is steeds meer aandacht voor jongeren met een LVB van 18+. Vanwege het achterlopen in ontwikkeling kunnen deze jongeren op basis van het adolescentenstrafrecht (ASR) worden geplaatst in een JJI, met als doel passende begeleiding te krijgen en de kans op recidive te verkleinen. Zij hebben dan ook recht op andere voorzieningen omdat zij voor de duur van de straf onder de jeugdwet vallen.

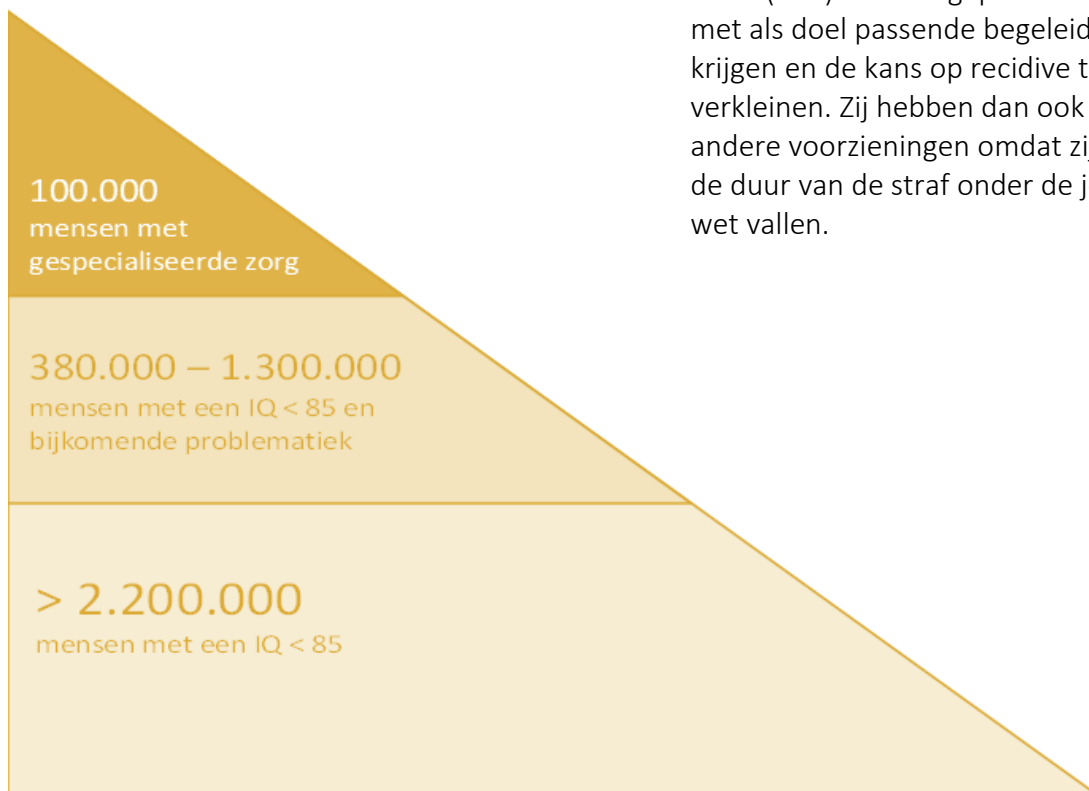

Fig. 4 Veel mensen met een LVB ontvangen geen (gespecialiseerde) zorg in Nederland.

2. Hoe herken je een jongere met een LVB?

- De herkenning van een LVB is moeilijk. Meestal zijn er geen uiterlijke kenmerken of vaste gedrags- of persoonlijkheidskenmerken die jongeren met een LVB onderscheiden van anderen. Ook bestaat er een grote diversiteit in problematiek, zoals al naar voren kwam in hoofdstuk 1.

“De presentatie van sommige jongeren met een LVB is nogal mondig, streetwise of gewoon buitengewoon brutaal; deze manier van presenteren zorgt vaak voor overschatting.”

Gedragswetenschapper

- Herkenning wordt nog verder bemoeilijkt doordat jongeren met een LVB er hun best voor doen om hun beperkingen te verbergen, bijvoorbeeld door zichzelf te overschreeuwen, door

‘streetwise’ gedrag en gekopieerd taalgebruik, zoals hulpverleningsjargon. Het komt ook vaak voor dat jongeren met een LVB doen alsof ze iets begrepen hebben terwijl dat niet zo is.

- Daarnaast wordt de eigen beperking door jongeren met een LVB vaak niet onderkend of geaccepteerd. Ook ouders hebben er soms moeite mee de beperking van hun kind onder ogen te zien of kampen met soortgelijke problematiek.
- Mensen kunnen door omstandigheden (stress, middelengebruik) ook tijdelijk functioneren op het niveau van een LVB. Strikt genomen spreken we dan niet van een LVB maar dit stelt groten-deels wel dezelfde eisen aan de communicatie en bejegening.

Ervaringen van een gedragswetenschapper

“Ik had eens een jongen op de groep, Richard, daarbij had ik een IQ-test gedaan. Daaruit bleek dat hij niet meer dan twee dingen tegelijk kon onthouden. Toen we dat op de groep vertelden zeiden ze: ‘Dan heeft Richard je mooi voor de gek gehouden, want hij kent alle criminelen van Amsterdam uit zijn hoofd. Hij weet precies wie met wie, en hoe die netwerken in elkaar zitten.’ Dat was ook zo, hij vond die boekjes als de Panorama geweldig, en als je dat maar vaak genoeg leest dan komt het wel in je lange termijn geheugen. De groepsleiders voelden zich dus genept als hij hun instructies niet leek te onthouden. Toch mogen ze er dan niet vanuit gaan dat hij dat expres doet.”

Het belang van herkenning van een LVB

- Door de moeilijke herkenning bestaat het risico dat jongeren met een LVB worden overvraagd en dat zij te hoge eisen stellen aan zichzelf. Dit kan voor chronische stress zorgen en op den duur psychische en gedragsproblemen, waaronder crimineel gedrag, in de hand werken. Herkenning kan voorkomen dat jongeren met een LVB worden overvraagd.
- Herkenning van een LVB is ook belangrijk om aan te kunnen sluiten op het sociaal-emotioneel ontwikkelingsniveau. Onder stress kunnen jongeren met een LVB tijdelijk terugvallen in een eerdere fase van hun sociaal-emotionele ontwikkeling, waarin ze op zoek gaan naar strijd met de ander om de eigen identiteit te bevestigen. Als jongeren op een dergelijk moment onder druk komen te staan kan dat ernstige gedragsproblemen in de hand werken. Het herkennen van een LVB is dan van belang voor het correct kunnen duiden van het gedrag.
- Ook kan herkenning leiden tot het aanpassen van de communicatie met en de bejegening van jongeren met een LVB, juist ook als zij al over de schreef zijn gegaan. Het aanpassen van de communicatie en bejegening kan dan leiden tot minder frustratie, onbegrip en gedragsproblemen bij jongeren met een LVB en het voorkomen van onnodige regelovertredingen en sancties. In het volgende hoofdstuk wordt hier uitgebreider op ingegaan.
- Bewustzijn van de risico's voor iemand met een LVB leidt tot het voorkomen van detentieschade en misbruik door groepsgenoten.

Ervaringen van een groepsleider

“Het kan heel erg verschillen hoeveel informatie er bekend is. Over de een is heel veel bekend, een raadsrapport, een PO. Over de ander ligt er helemaal niets, of alleen de aanklacht.

Je ziet wel vaak dat zo'n jongen zich verbaal voordoet alsof hij wel weet hoe het allemaal moet, en je ook aankijkt alsof hij het allemaal begrijpt, maar als je dan vraagt of hij zijn kleren wil wassen heeft hij geen idee waar hij moet beginnen.

Het is wel fijn als je zo snel mogelijk weet of er sprake is van een LVB, want anders blijft de vraag of het nou niet willen of niet kunnen is. Ik heb een aantal voorbeelden gezien dat we er pas achter komen als het fout gaat. Dan zijn we al een tijdje bezig met zo'n jongen: waarom wil hij nou niet? Waarom lukt het nou niet? Dan ga je pas nadenken of je het op een andere manier moet aanpakken.

Ik heb ooit een jongen begeleid, die gooide met YOUTURN elke week zijn formulier terug, maar die jongen kon gewoon niet lezen! Dus het was niet dat hij niet wilde, maar hij kon het gewoon niet. Soms duurt het best wel lang voordat je door hebt wat er aan de hand is.”

- Een aangepaste benadering kan ook bijdragen aan het aantal succeservaringen dat iemand met een LVB opdoet en zelfvertrouwen in de hand werken.
- Herkenning maakt bovendien de inzet van passende interventies en nazorg mogelijk en draagt daardoor bij aan het verkleinen van de kans op recidive. Dit sluit aan bij het *Risk-Needs-Responsivity model*, dat stelt dat één van de voorwaarden van een effectieve aanpak van recidive is dat deze aan dient te sluiten bij de mogelijkheden en beperkingen van de cliënt (responsivity).
- Bovendien kan herkenning in beperkte mate leiden tot zelfreflectie en probleeminzicht bij mensen met een LVB zelf, wat bij kan dragen aan het meer

realistisch inschatten van de eigen mogelijkheden en het bijstellen van irreële ambities.

“Wij worden in ons werk regelmatig geconfronteerd met boosheid, dwars gedrag, mensen die niet luisteren. Het is belangrijk je te realiseren dat dit kan zijn omdat iemand het niet snapt”

Trainer DJI

“Jongeren met een LVB bij wie niet tijdig is herkend dat er sprake is van een beperking zijn soms ernstig beschadigd door de faalervaringen in eerdere trajecten. Dit is eeuwig zonde voor een jongere en een gemiste kans.”

Adviseur JR

COLLEGA'S PRATEN OVER ERKENNING VAN DE BEPERKING DOOR JONGEREN

Een groot knelpunt is, in mijn beleving, dat sommige jongens het heel moeilijk vinden om hun beperking te accepteren. Zeker die jongens die op het randje zitten, die een deel wel snappen en een deel niet. Dat kan gaan om de sociale interactie die ze niet goed kunnen volgen, om een schoolrooster, of om een brief van de advocaat. Als jij dan iets zegt als: ‘Als je het niet snapt....’ reageren ze gelijk boos met ‘Wat niet snapt?!’

Bij een jongen op mijn groep zijn we bezig met zijn verlof. Dat is een heel lang traject, met vallen en opstaan. Hij ziet zichzelf als iemand die zonder problemen een 40-urige werkweek aankan, met reizen van hier naar de stad, met verschillende overstappen. Terwijl dat eigenlijk meer van hem vraagt dan hij aankan. En als hij dan een trein mist of te laat dreigt te komen, raakt hij in paniek en maakt hij vervolgens domme keuzes.

Ja, die jongens leggen het probleem vaak buiten zichzelf. Als een jongen zichzelf overschat, moet je als begeleider soms nog uitkijken dat je daar niet in meegaat en zelf gaat denken dat hij niet hard genoeg zijn best doet.

Vergeet niet, het niet willen erkennen van de eigen beperking heeft ook een functie, daar mag je niet zomaar heel hard doorheen prikken. Laten we ze ook de tijd geven om het te kunnen accepteren. Ik bedoel: we willen vaak ook heel veel in korte tijd.

Hoe wordt een LVB vastgesteld?

- De manier die nog steeds het meest gebruikt wordt om een LVB vast te stellen is door middel van een intelligentie-test. In Nederland wordt vaak gebruik gemaakt van de Wechsler-testen (WISC, WAIS). Uit deze testen volgt een IQ-score. Bij een IQ tussen 50 en 70 is sprake van een LVB. Zoals uitgelegd op pagina 7 spreken we hier ook van een LVB bij een IQ tussen de 70 en 85 in combinatie met problemen op het gebied van sociaal aanpassingsgedrag. In de praktijk wordt het sociaal aanpassingsgedrag vaak niet door middel van diagnostische instrumenten in kaart gebracht. Met de AVVB kan dit wel, en kan ook de progressie op dit gebied worden gemonitord.
- Voor veel jongeren met een LVB geldt dat er geen IQ-score bekend is. Het afnemen van een intelligentietest is in de praktijk niet altijd haalbaar, omdat het tijdrovend is, kosten met zich meebrengt en de aanwezigheid vereist van een testpsycholoog. Bij de jongeren in de JJI is relatief vaker IQ-onderzoek gedaan. Het is dan ook de moeite waard om in bijvoorbeeld de raadsrapporten te kijken naar de resultaten van dit onderzoek.
- Het professioneel oordeel is de inschatting van de professional, bijvoorbeeld een psycholoog, die op basis van zijn of haar ervaring oordeelt dat er iets aan de hand is. We weten dat dit vaak leidt tot een onderschatting van de problematiek: veel jongeren met een LVB blijven zo onder de radar.
- Om toch op een eenvoudige en betrouwbare wijze een inschatting te kunnen maken of er bij iemand sprake is van functioneren op niveau van een LVB kan gebruik worden gemaakt van een gevalideerd screeningsinstrument. Een dergelijk screeningsinstrument is geen vervanging van diagnostiek. Wel is de uitslag doorgaans betrouwbaarder dan het professioneel oordeel. In Nederland bestaat hiervoor de SCIL (Screener voor intelligentie en licht verstandelijke beperking).

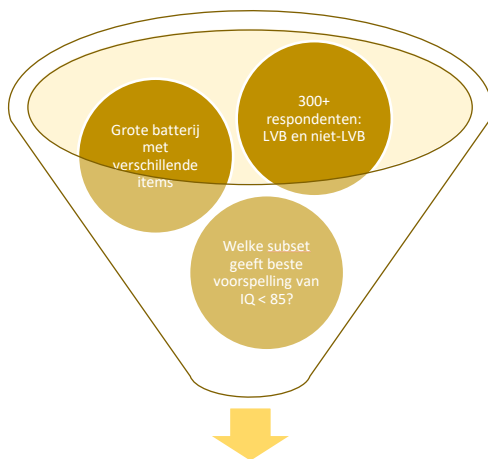

Fig. 4 Hiërarchie van bewijs: diagnostiek en screening leveren een objectief oordeel, de kwaliteit van het professionele oordeel is sterk afhankelijk van kennis en ervaring.

Wat doet de SCIL?

Toepassing van de SCIL

- De SCIL kan leiden tot een vermoeden van (functioneren op het niveau van) een LVB.
 - De SCIL kan na een korte training door iedereen worden afgenomen.
 - Afname van de SCIL kost doorgaans 10-15 minuten.
 - Bij twijfel wordt aanvullend diagnostisch onderzoek aangeraden.
 - Alleen diagnostisch onderzoek kan definitief bepalen of er sprake is van een LVB.
- De SCIL is een gevalideerd screenings-instrument dat in negen van de tien gevallen correct voorspelt of er sprake is van een LVB. De SCIL is beschikbaar voor zowel (jong)volwassenen vanaf 18 jaar en ouder als voor jongeren tussen de 14 en 17 jaar oud.
 - Doordat de uitslag van de SCIL inzicht kan bieden in iemands vaardigheden, kan deze aanleiding geven tot begeleiding op maat.
 - De uitslag kan worden vastgelegd in het plan van aanpak en dienstdoen als input bij beslissingen over het doen van terugmeldingen en bij de belangenbehartiging van de doelgroep.
 - De uitslag kan ook worden gebruikt in het aanbod van nazorg. Zoals genoemd kan een passend aanbod het risico op recidive verminderen.
 - Verder kan de uitslag jeugdreclasseringswerkers en andere professionals bewust maken van de aanwezigheid van een LVB en hen handvatten bieden met betrekking tot de bejegening en communicatie van en met de jongere met LVB en met betrekking tot de in te zetten begeleiding en behandeling. Zo zal meer wederzijds begrip ontstaan, gewenst gedrag worden bevorderd en meer rust worden gecreëerd. Daarover gaat hoofdstuk 3.

Doel: Eenvoudige, voldoende accurate inschatting van een LVB, geschikt voor gesloten setting, 10-15 minuten.

Fig. 5 Schematische weergave van de ontwikkeling van de SCIL.

“De afname van de SCIL is nuttig, niet alleen vanwege de uitkomst die soms heel verhelderend werkt, maar ook alleen al door de onzekerheid die bij de afname soms naar boven komt. Zoals bij een gedetineerde die een klok moet tekenen en dan uit onzekerheid heel lang de tijd neemt. Of iemand waarbij je ineens ziet hoeveel moeite het kost om een tekstje te lezen”

Afdelingshoofd PI

Wat als je geen SCIL hebt?

- Als er geen informatie over de mogelijke aanwezigheid van een LVB in het bijvoorbeeld de raadsrapporten staat, of die nog niet beschikbaar zijn, is het mogelijk te komen tot een vermoeden van een LVB op basis van een gesprek aan de hand van aandachtspunten zoals die hiernaast staan beschreven.
- Vraag in een dergelijk gesprek zoveel mogelijk door: het opleidingsniveau zegt minder dan het verloop van de schoolloopbaan. Dat iemand een baan heeft, zegt minder dan wat iemand daar doet. Het helpt als je enige kennis hebt van de sociale kaart en specialistische zorg: op die manier zal je een LVB sneller herkennen wanneer een jongere bijvoorbeeld aangeeft begeleid te wonen.
- Wees daarom ook alert op andere signalen zoals gedrag. Een LVB kan zich uiten in verschillende gedragingen. Op de volgende pagina staat een lijst met gedragskenmerken die kan helpen bij het herkennen van een LVB. Zoals al eerder is genoemd, is echter geen van deze kenmerken onderscheidend voor een LVB: het gaat om het samengaan van verschillende kenmerken. Ook zijn de uitingen niet bij iedereen hetzelfde: zo kan de één zich overschreeuwen, terwijl de ander zich juist terugtrekt in het sociale contact.
- Maak twijfels verder bespreekbaar: vermoedt je collega ook een LVB? Waarom? Het naast elkaar leggen van ervaringen kan een completer beeld geven. Maak bij twijfels ook gebruik van de mogelijkheden om een casus in te brengen in het casuïstiekoverleg en om een casus voor te leggen aan de psycholoog of gedragswetenschapper.

Enkele tips voor herkenning van een LVB, overgenomen van Expertisecentrum De Borg (2013)

Vraag eens welke opleiding is gevolgd of naar de naam van de school.

Vraag de persoon naar de namen van vrienden en waar de vriendschap uit bestond.

Laat de persoon een aftreksom maken (bijvoorbeeld 21-9). Kijk in de winkel eens mee als iemand wisselgeld terugkrijgt bij de aankoop van een artikel. Let eens op of de persoon kan klokkijken.

Let eens op hoe iemand iets opschrijft, bijvoorbeeld bij het versturen van een brief.

Vraag iets in de tijd terug, veelal kan de chronologische volgorde niet worden aangebracht in het verhaal. Ook kan de betrokkene moeite hebben met abstracte vragen. Vraag eens hoe iets is gebeurd (verbanden leggen is lastig).

Kijk eens mee naar de dagindeling van de persoon en hoe hij of zij iets organiseert. Vraag eens wat de favoriete tv-programma's zijn.

“Blijf goed kijken naar wie je voor je hebt. Soms worden bepaalde termen heel gemakkelijk gebruikt bij jongeren met een LVB (‘overziet het niet’, ‘beïnvloedbaar’), maar jongeren zonder een LVB kunnen ook heel beïnvloedbaar zijn. Wie heb je voor je?”

Jeugdreclasseringswerker

Tips voor herkenning overgenomen van Roos (2017) uit een boekhoofdstuk van Beperkt in de Keten

Taal, begrip en communicatie

- Niet begrijpen van ingewikkelde woorden of abstracte begrippen.
- Verkeerd gebruik van uitdrukkingen, spreekwoorden of gezegdes (letterlijk nemen).
- Niet begrijpen van cynisme of humor, grapjes van kinderlijk niveau.
- Opvallende fouten in het taalgebruik waaruit blijkt dat men niet precies begrijpt wat de woorden eigenlijk betekenen.
- Overmatig gebruik van clichés.
- Niet kunnen terug vertellen wat net is uitgelegd of dat alleen in precies dezelfde bewoordingen kunnen doen.
- De plank veelvuldig mislaan.
- Wat langer dan normaal nodig hebben voordat men reageert op vragen.
- Steeds dezelfde vragen stellen of zichzelf steeds herhalen.
- Geen structuur in een verhaal, breedsprakigheid of juist niet.
- Verzanden in (onbelangrijke) details.
- Verwarring over data, tijden en/of chronologie.
- Inconsistente informatie over gebeurtenissen en/of het verleden.
- Moeite met oorzaak-gevolg verbanden.

Gedrag

- Moeite met klokkijken, lezen of schrijven. Of dit omzeilen. Eenvoudige rekensommen lukken niet en vermenigvuldigen en delen zijn vaak te moeilijk. De teruggave van wisselgeld in winkels kan men niet volgen.
- Moeite met concentreren.
- Moeilijk leren binnen school en daarbuiten.
- Kinderlijke belevingswereld (hobby's, televisieprogramma's).
- Moeite hebben om meerdere dingen tegelijk te doen (koffiezetten en tegelijkertijd vragen beantwoorden).
- Weinig tot geen zelfreflectie en slecht inzicht in de consequenties van handelen.
- Externaliseren: schuld van wat er misgaat buiten zichzelf leggen.
- Voorkeur voor repeterende zaken, veilige en herkenbare dagelijkse dingen.

Emotioneel

- Veel stress.
- Faalangst, negatief over zichzelf denken.
- Impulsief gedrag: eerst doen dan pas denken.
- Ongeremdheid in emoties, weinig rekening houden met mate van gepastheid in de situatie.

Sociaal

- Beperkt sociaal netwerk; weinig vrienden en beperkt contact met leeftijdsgenoten.
- Niet onthouden of begrijpen van (impliciete) sociale regels, waardoor ongepast gedrag.
- Foutief hanteren van sociale omgangsregels (wijze van begroeten, koffie aanbieden, rekening kunnen houden met anderen).
- Kopiëren van het gedrag van anderen.
- Distantiëloosheid (op ongepaste momenten).

Context

- Speciaal of praktijkgericht onderwijs gevolgd op (Z)MLK niveau. Soms regelmatig van school gewisseld, vervolgonderwijs niet afgemaakt of dublures.
- Ongunstige maatschappelijke omstandigheden.
- Afhankelijk van ondersteuning door anderen.

Soms heb je wel snel door wat er speelt. Als je boodschappen niet overkomen, en de jongere toch wat anders gaat doen dan je verwacht. Als je aangeeft dat iemand zijn kamer moet opruimen, en hij heeft geen idee wat er van hem gevraagd wordt. Eigenlijk in de hele basiszorg: corveetaken, de persoonlijke hygiëne, overzicht van financiën als ze wat mogen bestellen. Daar merk je het dan vooral aan.

Je ziet ook wel eens dat een jongen heel onrustig is. Ze zien dan door de bomen het bos niet meer. Sommigen gaan dan heel veel vragen. Je moet steeds hetzelfde uitleggen. Ze lijken soms heel drammerig, als je niet tijdig doorhebt dat ze het echt niet snappen.

Behalve het kunnen omgaan met instructies, zie je ook vaak problemen bij het omgaan met leeftijdgenoten. En kinderlijk gedrag, ondanks een soms stoere en volwassen uitstraling: iemand die Disney kijkt, en dan heel hard moet lachen om de kinderlijke grapjes.

Ik vind wel: het is nooit één gedraging. Je gaat op een gegeven moment een patroon ontdekken. De puzzelstukjes vallen soms maar langzaam op hun plaats. Dan duurt het wel even voor we door hebben dat we zelf wat anders moeten doen.

De betrouwbaarheid van testresultaten

- Soms kom je jongeren tegen die uit het raadsrapport heel zwak naar voren komen, waarbij je gaandeweg toch het gevoel krijgt dat er meer in zit. Het is belangrijk dit in de gaten te houden, en na te gaan of er redenen zijn voor deze discrepantie.
 - Hoewel screening en diagnostiek heel belangrijk zijn om overschatting te voorkomen, is het ook mogelijk dat het gebruik van deze instrumenten in de forensische setting leidt tot onderschatting. De stress van het vooruitzicht van een rechtszaak kan van invloed zijn op de score. Ook kan het zijn dat bepaalde (psychische) klachten niet bekend waren ten tijde van de test. Langdurige schooluitval kan leiden tot een achterstand die soms in de juiste context nog wat ingelopen kan worden. De jongere kan onderpresteren door een negatieve houding, of vanuit de veronderstelling dat een lage score in zijn voordeel is.
 - Bij een disharmonisch intelligentieprofiel liggen de scores voor de verbale en performale intelligentie zo ver uit elkaar dat soms niet goed te bepalen is of nou wel of niet sprake is van een LVB.
 - Een lage score op een (deel van een) IQ test zegt meestal wel iets over het huidige niveau van functioneren. Het is dan ook verstandig de omgeving hieraan aan te passen, en tegelijkertijd goed te monitoren hoe dit functioneren zich ontwikkelt.
- “Ik heb liever onderschatting dan overschatting. Bij onderschatting zeggen ze misschien ‘ik ben toch geen mongool?’ Dan zeg ik: ‘is goed jongen, laat maar zien.’ Als dan blijkt dat ze het wel kunnen is dat weer reden voor een compliment.”**
Groepsleider Bijzondere Zorggroep

3. Hoe ga je om met een jongere met een LVB?

- Het risico op overvraging, misverstanden en communicatieproblemen is bij het werken met jongeren met een LVB groter dan bij normaalbegaafde jongeren. Gebrekkige afstemming op de behoeften van een jongere met een LVB kan daarom verschillende problematische gevolgen hebben. Dit kan er bijvoorbeeld toe leiden dat de jongere met een LVB er niet in slaagt zijn verhaal te vertellen, dat hij niet doet wat er van hem wordt verwacht, zijn hakken in het zand zet of ernstige gedragsproblemen vertoont.
- Aanpassingen in communicatie en bejegening, afgestemd op de algemene kenmerken en behoeften van jongeren met een LVB, kunnen leiden tot minder frustratie, onbegrip en gedragsproblemen en kunnen onnodige regelovertredingen voorkomen. Dergelijke aanpassingen komen vaak neer op het versimpelen, tastbaar maken, structureren, doseren, herhalen, laten inslijpen en oefenen van informatie, en op duidelijkheid en positieve bekrachtiging omtrent gedrag.
- In dit hoofdstuk worden praktische tips gegeven voor de mondelinge communicatie, de schriftelijke communicatie en de bejegening met en van jongeren met een LVB.
- Ga bij twijfel over de juiste benadering in gesprek met collega's: misschien hebben zij ervaring, of hebben zij andere dingen gezien dan jij. De gecombineerde kennis en observaties van groepsbegeleiders en gedragsdeskundigen, maar ook van school en beveiliging, zijn hier van groot belang. Luister goed naar elkaar en probeer tot een gezamenlijke aanpak te komen. Dit schept de nodige duidelijkheid voor de jongere.

“Wees kritisch in je eigen handelen bij jongeren met een LVB. Als de begeleiding niet loopt kan dit aan de jongere liggen, maar wat zou jij zelf kunnen veranderen? Hoe zou je de jongere beter kunnen benaderen en motiveren?”

Gedragswetenschapper

Ik vind dat je eigenlijk bij iedere jongere, slim of minder slim, altijd duidelijk moet zijn. Dat je altijd dingen moet uitleggen, dat je altijd betrouwbaar moet zijn. Het maakt niet uit of iemand een LVB heeft.

Nou ja, van de een mag je meer verwachten dan van de ander. Als ik bij eentje zeg dat gaan we zo doen, dan verwacht ik dat die dat ook meteen gaat doen en de boodschap meteen heeft begrepen. Bij de andere neem je daar meer de tijd voor. De een heeft soms een schouderklopje nodig en de andere wil dat schouderklopje helemaal niet. Die heeft een schop onder zijn kont nodig en de andere moet je wat teerder aanpakken.

Waar let je op in de verbale communicatie?

Gebruik eenvoudige taal

- Moeilijk taalgebruik zoals vakjargon, ambtelijke taal, moeilijke zinnen en hele lange zinnen worden door jongeren met een LVB als enorm lastig ervaren en vaak niet begrepen. Een daaropvolgend gevoel van onbegrip en onmacht kan resulteren in onnodige escalaties en terugmeldingen. Let er wel op dat de communicatie niet te kinderachtig wordt: jongeren met een LVB vinden het net als iedereen belangrijk serieus te worden genomen.

Wees concreet

- Maak een vraag of boodschap zo concreet mogelijk; voor een jongere met een LVB is informatie snel te abstract. Over voorwaarden praten kan bijvoorbeeld moeilijk zijn. In dit geval helpt het om niet te vertellen dat iemand aan bepaalde voorwaarden moet voldoen, maar dat er regels zijn waar hij of zij zich aan moet houden. Uitdrukkingen, zoals 'op het rechte pad blijven', worden vaak letterlijk genomen en daardoor niet begrepen.

Eén boodschap tegelijk

- Gebruik korte zinnen met niet meer dan één gerichte vraag, opdracht of boodschap. Probeer deze zinnen bovendien zo veel mogelijk te concretiseren. 'Wat wens jij voor de toekomst?' is een korte maar erg algemene vraag. 'Wat voor werk zou jij willen doen?' is een vraag die makkelijker is om te begrijpen en te beantwoorden. Probeer bovendien oplossings- en vraaggericht te werk te gaan. Vraag dus niet: hoe gaat het? Maar: wat gaat er beter dan de vorige keer? En: hoe is je dat gelukt? Dergelijke vragen creëren een positieve mindset.

“Mijn boodschap zou zijn: gebruik niet meer woorden dan nodig en kijk wat er gebeurt. Ik heb wel gesprekken gehad dat ik in 5 minuten klaar was en dacht: ‘Wat moet ik nog zeggen? Het is helder.’ Waarom zou ik er dan voor de vorm een half uur gaan zitten?”

Behandelcoördinator

Check het begrip

- Laat een jongere om een boodschap in zijn of haar eigen woorden herhalen, om te controleren of die is begrepen. Vraag niet alleen of hij of zij het begrepen heeft: het antwoord is waarschijnlijk 'ja'. Nog meer dan anderen zijn jongeren met een LVB geneigd sociaal wenselijke antwoorden te geven. Verwacht bovendien niet dat een boodschap altijd direct en blijvend begrepen wordt. Door een minder goed functionerend geheugen is het vaak nodig om de boodschap later te herhalen.

“Normaal zeg je: ‘Dit is de ingang, dat is de uitgang, en daartussen bepaal ik wat je doet. Als ik zeg je gaat links, ga je links en niet rechts’. Dat is voor de meeste jongeren duidelijk. Maar als ik tegen iemand met een LVB zeg: ‘Als ik zeg je gaat links...’, dan krijg ik terug: ‘Nou, zeg dan links!’ of ‘Als ik hier links ga dan staat er een muur, hoe kan dat dan?’”

Groepsleider Bijzondere Zorggroep

Geef jongeren de tijd

- Als een gesprek niet soepel verloopt omdat de ander je niet lijkt te begrijpen, is men geneigd de eigen vraag of boodschap op een andere manier te formuleren. Geef een jongere met een LVB echter eerst de tijd om de vraag te verwerken en te beantwoorden.

Gebruik hulpmiddelen

- Er zijn verschillende manieren om de verbale communicatie met tools te ondersteunen. Hiernaast staan er een paar benoemd. Vraag eens na in de instelling wat er bij jullie beschikbaar is.
- Een meer creatieve mogelijkheid om informatie te visualiseren is door zelf te tekenen. Dit kan bijvoorbeeld ook goed werken bij het uitleggen van dingen aan jongeren en ouders met een LVB. Het is daarbij niet belangrijk hoe goed je kan tekenen: eenvoudige stokpop-petjes hebben hetzelfde resultaat.
- Het visueel maken is voor jongeren met een LVB erg belangrijk. Zij onthouden plaatjes vaak makkelijker dan woorden. Verschillende stappen die ze moeten zetten blijven zo makkelijker hangen. Ook dingen voordoen is een vorm van visueel maken.
- Het gebruik van picto's is soms heel functioneel. Tegelijkertijd wordt dit soms als kinderachtig ervaren. Denk na over welke plaatjes je voor wie gebruikt, en waar je de picto's ophangt: op de groep, of op iemands kamer?

- *Diverse pictogrammen* – bijvoorbeeld te vinden via www.pictoselector.eu/nl/

- *Thermometer of stoplicht* – visueel hulpmiddel voor het bespreekbaar maken en leren herkennen van escalerende agressie.

- *Schaalvragen* – hulpmiddel uit oplossingsgericht werken om te praten over hoe ver iemand van zijn gewenste doel is.

- *(Aftel)kalender* – als hulpmiddel om tijd te overzien tot bijv. verlof of vrijlating.

- *Moeilijke Woordenlijst strafrechtketen* – een app (Apple en Google) waarin veel-gebruikte begrippen in de strafrechtketen op LVB-niveau worden uitgelegd.

- *Plattegrond van de rechtbank* – plattegrond om jongeren met een LVB voor te bereiden op de situatie in de rechtszaal: wie zit waar? (bijv via www.prodemos.nl/wp-content/uploads/2017/06/wiezitwaar_rechtbank.pdf)

- *Woord en beeldverhaal* – werkwijze ontwikkeld om jongeren met een LVB te helpen hun verhaal omtrent hun delict te vertellen. Zie www.woordenbeeldverhaal.nl

Waar let je op in de schriftelijke communicatie?

Doe visuele aanpassingen

- Gebruik of maak afbeeldingen, bullet-points in plaats van grote lappen tekst en verdeel informatie in kleine stukken. Gebruik geprint materiaal in plaats van met de hand geschreven tekst. Gebruik ook veel 'witruimte' op pagina's.

Doe tekstuele aanpassingen

- Gebruik een duidelijk lettertype en een minimale lettergrootte van 14. Gebruik voor de regelafstand minimaal 1,15, kantlijn 2,5 centimeter, lijn de tekst links uit en gebruik korte zinnen.

- Maak zo weinig mogelijk gebruik van vetgedrukte, onderstreepte en cursieve woorden en gebruik geen hoofdletters om woorden extra te benadrukken. Maak de tekst niet betuttelend of kinderachtig.

Combineer tekst en uitleg

- Gebruik een combinatie van mondelinge en schriftelijke communicatie. Zo kun je niet alleen checken of een jongere met een LVB iets begrijpt, maar kan hij of zij later ook terugkijken hoe het ook alweer zat.

Waar let je op in de non-verbale communicatie?

Geef duidelijke signalen

- Besef dat jongeren met een LVB door een verstoorde informatieverwerking meer moeite hebben met het juist interpreteren van sociale signalen. Ook hebben zij meer aandacht voor negatieve informatie en schatten zij de bedoelingen van anderen eerder negatief in. Houd er rekening mee dat een welwillende lach bijvoorbeeld al snel als uitlachen kan worden opgevat.

Voorkom misinterpretaties

- Besef dat als een jongere met een LVB geen oogcontact maakt, dit niet betekent dat hij of zij niet naar je luistert.
- Wees je er van bewust dat als een jongere met een LVB naar je knikt gedurende een gesprek, dit niet per definitie betekent dat hij of zij je begrijpt.

Sociale informatie verwerking (SIV)

- De laatste jaren is er groeiende aandacht voor SIV bij jongeren met een LVB. SIV wordt gezien als een van de verklarende factoren voor externaliserende gedragsproblemen.
- SIV is een cognitief proces waarbij iemand verschillende stappen doorloopt om tot een gedraging in een sociale situatie te komen. Deze stappen zijn:
 - Het waarnemen van de situatie
 - Het interpreteren van de informatie
 - Doelen stellen
 - Mogelijke reacties 'bedenken'
 - Mogelijke reactie afwegen
 - Een reactie kiezen
 - De gekozen reactie uitvoeren.
- Uit onderzoek blijkt dat jongeren met een LVB minder informatie waarnemen, situaties vaker als vijandig interpreteren, vaker agressieve of juist teruggetrokken reacties bedenken (in plaats van assertieve reacties), en hier ook meer heil van verwachten. Dergelijke processen kunnen agressief probleemgedrag verklaren.
- In de afgelopen jaren is de Sociale InformatieverwerkingsTest (SIVT) ontwikkeld. Deze meet alle stappen van de SIV, om zo op individueel niveau te kunnen kijken waar het bij een jongere misgaat. De SIVT is gevalideerd en kent populatienormen voor normaalbegaafde kinderen en adolescenten tot en met 17 jaar. Er worden nog normgegevens verzameld voor jongeren met een LVB.
- Door te begrijpen met welke stappen van de SIV een jongere moeite heeft, kunnen we beter begrijpen waar de gedragsproblemen ontstaan.
- Inzicht in de SIV van een jongere biedt ook aanknopingspunten voor behandeling en opvoedkundig handelen. Zo kan de groepsleiding op basis van inzicht in de SIV van een jongere bedenken of een jongere het meest gebaat is bij hulp bij het leren situaties anders te interpreteren, hulp bij het verzinnen van beter passende oplossingen, of hulp bij het leren uitvoeren van de beste oplossing.

Wat helpt in de bejegening?

Wees voorspelbaar

- Wees consequent en transparant in je aanpak. Jongeren met een LVB hebben een grote behoefte aan duidelijkheid en voorspelbaarheid. Wees ook helder: doe wat je zegt en zeg wat je doet. Probeer geen dingen te beloven of suggereren waar je later mogelijk op terug moet komen. Stem af met collega's en probeer samen op één lijn te zitten.

Nodig uit tot vragen stellen

- Nodig een jongere met een LVB nadrukkelijk uit om vragen te stellen en kom nog eens terug op een gesprek. Vaak zijn er nog onduidelijkheden of komt er bij het doen van navraag meer informatie naar boven.

Toon interesse

- Neem de tijd om goed naar een jongere met een LVB te luisteren. Vraag door wanneer je niet (meteen) begrijpt wat hij of zij bedoelt. Neem hem of haar serieus. Het tonen van interesse, begrip en oprechte belangstelling vergroot de kans op een goede vertrouwensband, waardoor gesprekken beter verlopen.

“Je moet niet op je horloge kijken, en als de telefoon gaat, laat die telefoon maar even rinkelen, ik ben nu met jou bezig. Dat zijn de kleine details die die jongeren gelijk opvangen. Ik denk: er gewoon zijn, dat is het belangrijkste.”

Groepsbegeleider

Duidelijk zijn, grenzen aangeven, houd je aan de afspraken. Natuurlijk kan je je een keertje niet aan de afspraken houden maar zorg dan wel dat je zelf kan verwoorden waarom je dat niet gedaan hebt. Waarom heb je die uitzondering gemaakt? Benoem het ook: 'ik maak een uitzondering dus ga niet morgen weer vragen.'

Dat is echt heel belangrijk. Je moet gewoon betrouwbaar zijn. Het is al lastig voor ze om dingen te overzien en als je dan ook nog iedere keer maar wat anders doet, dan wordt alles onoverzichtelijk en komt er veel onrust.

Dat is soms lastig. De jongeren gaan ervan uit vaste afspraken zijn in steen geschreven, dus je moet wel heel goed nadenken, dat er ook wel wat wibbelruimte is, voor vallen en opstaan want het gaat zelden zoals gepland.

Ja, en als er ineens een noodsituatie is, dan krijgt dat voorrang. Maar als je daardoor niet op afgesproken tijdstip met je mentorjongen in gesprek kan, geef dat dan gewoon terug. Zeg dan ook gewoon: 'joh, er was een alarmsituatie, heel vervelend, maar ik kan onze afspraak niet nakomen. Laat ook een beetje van jezelf zien, daar bereik je veel meer mee.'

Wat ook onze valkuil is: op een gegeven moment heb je een band met die jongens, je gaat ze in zekere zin vertrouwen. Dat is ook goed, maar door het vertrouwen wordt een deel van de regels versoepeld waardoor het uiteindelijk voor de jongens onduidelijk wordt. Dat is waar je voor moet waken.

Neem verhalen serieus

- Jongeren met een LVB vertellen vaker een onsamenhangend verhaal en worden daardoor sneller niet serieus genomen. Voorkom dat klachten of andere meldingen te snel terzijde worden geschoven en achterhaal wat erachter zit. Op die manier toon je respect, iets waar jongeren met een LVB vaak meer gevoelig voor zijn.

Creëer rust

- Jongeren met een LVB hebben vaak moeite om zich te concentreren. Zoek jongeren met een LVB dan bijvoorbeeld op hun kamer op. Op een rustige plek zullen zij minder snel afgeleid zijn en zich beter kunnen concentreren op een gesprek.

“Het is niet dat ik een kort lontje hebt, maar na zes keer denk ik toch ‘jongens, come on.’ Ik moet dan tegen mij zelf zeggen: ‘oké rustig, deze jongen begrijpt het niet, dan nog maar een keer uitleggen.’”

Groepsleider LVB-groep

Kies de juiste houding

- Wees voorzichtig met boos worden, belerend doen en harde confrontaties aangaan. Neem ook een zo min mogelijk autoritaire of denigrerende houding aan en maak oogcontact met de persoon in kwestie. Jongeren met een LVB hebben vaak moeite met de confrontatie met halsstarrig en nors gedrag. Een vriendelijke en persoonlijke houding kan escalaties voorkomen. Laat je ook niet intimideren door brutaal gedrag.

Geef complimenten

- Vanwege hun vaak lage zelfbeeld zijn jongeren met een LVB gevoeliger voor complimenten. Zorg voor positieve bekrachtiging door regelmatig te benoe-

men wat goed gaat. Als een jongere met een LVB vertelt over een probleem kun je bijvoorbeeld eens zeggen: ‘Wat goed dat je daarover vertelt.’ Realiseer je wel dat dit ook sociaal wenselijke antwoorden kan uitlokken. In sommige situaties is het daarom beter om pas achteraf complimenten te geven.

“Als ik iets voor de tweede keer zeg en hij zegt ‘Ja ik doe het wel’ dan zeg ik bijvoorbeeld: ‘Ik vertrouw er wel een beetje op’. Daar luistert hij wel naar. Hij moet iemand hebben die hem vertrouwt.”

Groepsleider LVB-groep

Stel gerust

- Stress is niet bevorderlijk voor een goed gesprek. Daarbij hebben jongeren met een LVB vaak last van faalangst en interpreteren ze informatie sneller negatief. Dit kan er tijdens een gesprek toe leiden dat zij zich bedreigd voelen. Probeer de dreiging zoveel mogelijk weg te nemen, bijvoorbeeld door een gesprek te beginnen met een neutraal, niet bedreigend onderwerp (voetbal, activiteiten, actualiteiten). Als een jongere met een LVB het antwoord op een vraag niet weet, kun je bijvoorbeeld zeggen: ‘Stel dat je niks fout kon doen, wat zou je dan zeggen?’

“Maar toch zie ik wel een aantal groepsleiders die heel erg bekwaam zijn toch een momentje pakken om toch even kort met die jongere met een LVB te ‘levelen’ en de middelen te gebruiken die er liggen, bijvoorbeeld: ‘even in het kort: kan je een cijfer geven hoe je erbij zit van 0 tot 10?’ en zo even een gesprekje te voeren. Het hoeft natuurlijk niet altijd een uur lang een-op-een aan tafel te zijn.”

Gedragsdeskundige

Let op tekenen dat het niet gaat

- Wees alert op signalen die aantonen dat een jongere met een LVB wordt overvraagd. Wanneer hij of zij tijdens een gesprek bijvoorbeeld onrustig wordt, of juist in zichzelf gekeerd raakt, kan het zijn dat er teveel druk op hem of haar wordt uitgeoefend. Bij inadequaat, grensoverschrijdend gedrag moet steeds nagegaan worden of dit het gevolg kan zijn van overvraging.
- Wees ook alert op signalen die aantonen dat het op een andere manier niet goed gaat. Sommige jongeren met een LVB trekken zich terug als het niet goed gaat, bijvoorbeeld bij stress over de rechtszaak of over boetes. Dit kan gemakkelijk over het hoofd gezien worden. Het is niet zo dat iemand die geen problemen geeft, ook geen problemen heeft.

“Je hebt natuurlijk anders dat je iemand kan koppelen aan iemand met corveetaken, dat iemand die voor kan doen of ingewikkelde dingen met telefoonkaarten of geld, overboekingen. Er zijn altijd wel jongens die kunnen ondersteunen.”

Groepsleider Bijzondere Zorggroep

Biedt een vast aanspreekpunt

- Jongeren met een LVB hebben meer ondersteuning nodig. Tegelijkertijd is er vaak meer wantrouwen naar de hulpverlening. Een vast persoon met wie een vertrouwensband kan worden opgebouwd is daarom belangrijk. Hier ligt een rol voor de mentor.
- Hulp van de juiste groepsgenoot kan ondersteunend zijn. Jongeren met een LVB zijn vaak beïnvloedbaar en dat heeft ook een positieve kant. De mentor kan bijvoorbeeld een geschikt maatje aandragen.

“Je merkt dat deze jongeren een minder breed scala aan reacties hebben. De meer intelligente jongeren die kunnen meer uit hun reacties kiezen, die zijn minder instinctief. Ze kunnen beter een bepaalde knop omzetten: ‘dat is nu de situatie, ik heb nu spanning opgebouwd en ik wil op deze manier reageren maar ik heb geleerd dat ik dat op een andere manier moet doen. Iemand met een LVB kan zo iets ook leren maar dat traject gaat waarschijnlijk veel langer duren.”

Gedragswetenschapper

Sluit aan op emotionele behoeften

- Bij jongeren met een LVB lijkt het, gezien hun achterlopende sociaal-emotionele ontwikkeling, extra belangrijk om goed aan te sluiten op hun emotionele behoeften, om zo frustratie en gedragsproblemen te voorkomen. Emotionele behoeften van een jongere met een LVB zijn vaak gelijk aan die van een kind van 3 tot 7 jaar oud. Door daarop aan te sluiten, bijvoorbeeld door ondersteuning te bieden in stressvolle situaties, zullen gesprekken effectiever zijn.

Niet praten maar doen

- Jongeren met een LVB leren door te doen. Doe daarom dingen voor en oefen samen. Doe dat in kleine stappen, bijvoorbeeld door het maken van een afvinklijst voor het schoonmaken en opruimen van de kamer. Kijk of het de jongere lukt. Benoem wat je doet. Besef dat als dingen moeizaam gaan, dit vaak niet voortkomt uit onwil maar uit onkunde.

“Zorg voor succeservaringen en zet kleine stapjes: eerst het één en dan het ander. Lever maatwerk en speel in op motivatie: voorkom faalervaringen!”

Jeugdreclasseringswerker

- Geef, ook in de JJI, ondersteuning bij het nakomen van afspraken, bijvoorbeeld door kort van te voren een waarschuwing te geven. Door minder begrip van instructies, een minder goed geheugen en een minder goed tijdsbesef kunnen jongeren met een LVB moeite hebben met het op tijd klaarstaan.

Motiveren voor begeleiding

- Jongeren met een LVB hebben vaak al heel hun leven faalervaringen opgedaan. Probeer je constant te realiseren: wat betekent dat voor iemand? Hoe zorg je dat hij of zij toch gemotiveerd raakt voor begeleiding?

Blijf uitleggen

- Geef de jongere in kwestie niet alleen gedragsinstructies maar vertel ook waarom. Het is van groot belang dat jongeren met een LVB begrijpen waarom welk gedrag in welke situatie gewenst is en wat het hen oplevert om in het vervolg dat gewenste gedrag te laten zien. Zo krijgen zij de kans om te leren waarom bepaald gedrag van hen wordt verwacht en waarom ander gedrag ongewenst is.

Ervaringen van collega's

“Er mogen wat meer ‘waaroms’ gegeven worden. De onderbouwing zorgt dat ze meer begrip krijgen van wat er van ze verwacht wordt.”

“Wij hadden hier een keer een jongere met een laag niveau. Die nam dingen heel letterlijk. Professionals veroorzaakten bij hem vaak onduidelijkheid waardoor hij agressie liet zien. Maar als iemand die duidelijkheid gaf, voor hem begrijpelijke opdrachten, dan deed hij dat. Hij wilde het ook gewoon graag goed doen. Dit vraagt veel van jou als professional, maar zo heb je ze wel mee.”

“Ja, het is eigenlijk voor die jongens continue alsof ze een puzzel krijgen waarvan stukjes missend zijn. En dan moeten ze dat aan de hand van wat er overblijft gaan invullen. Hoe lager het niveau hoe minder puzzelstukjes er liggen. Als wij dan als het ware die missende puzzelstukjes kunnen invullen, dan is het plaatje duidelijk en dat geeft zoveel rust.”

Humor wordt soms moeilijk begrepen. De jongen kan zich dan onveilig voelen. En omdat de aanval vaak als de beste verdediging gezien wordt, kan dit tot meer grensoverschrijdend gedrag leiden.

Je moet goed uitkijken met wat je doet, als je weet hoe je humor kan gebruiken dan is het perfect. Meer het kan ook tegen je gaan werken. Als je humor gebruikt ten koste van de jongere, dan kun je er ook dingen mee kapot maken. En bijvoorbeeld geen cynische grapjes maken.

En bijvoorbeeld bij ‘doordenk grapjes’, dan kunnen ze gaan twijfelen: ‘he, hoe bedoelt hij dat?’ Je merkt het ook als je te moeilijke grapjes maakt, dan snappen ze het gewoon niet. Je ziet ze nadenken, en dan gebeurt er niets. Ik denk als je dat teveel doet dan creëer je frustratie. Je moet wel op niveau gaan zitten. Dat zijn soms platte, flauwe grapjes.

Niet iedereen snapt altijd elke grap, maar dan kunnen we daar ook weer om lachen. Dan moet je het even uitleggen. Zorg gewoon dat ze zich er niet ongemakkelijk bij voelen, dan is dat gewoon goed.

4. Specifieke momenten en moeilijkheden

A. Intake

- Het moment van binnenkomst is voor jongeren vaak een stressvol moment en gaat gepaard met veel nieuwe prikkels en informatie, zoals ook uit het citaat hiernaast naar voren komt. Mogelijk spelen ook nog de stress die iemand heeft ervaren op het politiebureau en de aankomende rechtszaak een rol. Voor iemand met een LVB is dit moment nog stressvoller dan voor anderen. Jongeren met een LVB ervaren situaties niet alleen als meer stressvol, ze kunnen ook minder goed met deze stress omgaan. Dat zorgt ervoor dat informatie vaak niet goed binnenkomt en niet goed wordt onthouden.
- Bovendien hebben jongeren met een LVB soms geen reëel beeld van wat het verblijf in een JJI inhoudt. Dit beeld kan sterk gekleurd zijn door bijvoorbeeld Amerikaanse televisieseries.

“Vaak komen ze hier ’s avonds binnen, dan hebben ze al twee, drie dagen op het politiebureau gezeten, hebben ze niet gegeten, zijn ze heel Nederland doorgereiden met dat busje: dan zou ik er ook allemaal niet zo’n zin meer in hebben. Als je dan meteen zo’n intake doet, dan krijg je wel een hele andere beeldvorming van die jongen dan wanneer je hem even een momentje voor zichzelf geeft.”

Pedagogisch medewerker

“Laatst was er een meisje dat weigerde zichzelf uit te kleden. ‘Ik heb al heel wat meisjes en vrouwen naakt gezien’ zei ik haar. En ik stelde voor dat we eerst de bovenkant zouden doen en daarna de onderkant of andersom. Wat zij wilde. Toch wilde ze niet mee werken. Toen legde ik uit wat het gevolg zou zijn. Dat er dan meerdere mensen bij komen, ook mannen. En dat ze hoe dan ook uit de kleren gaat. Uiteindelijk koos ze eieren voor haar geld en werkte ze mee.”

Beveiligster

- Leg goed uit wat er van hen verwacht wordt en waarom, en wat de gevolgen zijn van het niet opvolgen van instructies. Zo kan het erg stressvol zijn voor een jongere met een LVB wanneer deze niet begrijpt wat er met zijn spullen gebeurt wanneer die niet mee mogen naar binnen. Een goede en rustige uitleg kan dan veel rust geven.
- Voor jongeren met een LVB kunnen bij een snelle opeenvolging van intake-gesprekken de hoeveelheid informatie en indrukken verwarrend en te belastend zijn. Het is verstandig om deze fase te vertragen en de gesprekken te verspreiden over een week.
- Ook kan het helpen de jongere een overzicht te geven, bijvoorbeeld in de vorm van een flowchart, van welke gesprekken hij allemaal kan verwachten.

“Je moet het proces eigenlijk vertragen om alles in te laten dalen en begripsvorming op hun eigen tempo te laten plaatsvinden. Om vanuit hun eigen beleving alles te kunnen labelen. De eerste drie dagen zitten ze veel op hun eigen kamer, dat is niet voor niets. Als je ze niet de rust geeft of laat acclimatiseren dan is er alleen maar een opstapeling van indrukken en hebben ze niet de ruimte om alles weg te werken.”

Groepsbegeleider Bijzondere
Zorggroep

- Geef de jongere een duidelijk overzicht mee van de huisregels, eventueel verduidelijkt met picto's, en neem de tijd om deze mondeling toe te lichten. De gegeven hoeveelheid informatie is doorgaans teveel. Niet alle regels zijn voor iedereen op elk moment relevant. Highlight eventueel de huisregels die op dat moment belangrijk zijn. Nog beter is het als er een beknopte versie beschikbaar is in eenvoudig taalgebruik passend bij de fase waarin de jongere zich bevindt.
- Houd bij de intakegesprekken rekening met de beperkte informatieverwerking van de jongere. Als iemand overspoeld wordt met informatie kan dit tot boosheid, irritatie en onbegrip leiden. Help de jongere eventueel met aantekeningen van de belangrijkste dingen die gezegd zijn, zodat hij die later nog eens kan bekijken.
- Tijdens de intake is er doorgaans ook contact met de ouders van de jongere. Wees ook hier alert op de aanwezigheid van een LVB: Deze kan verhuld worden door de stress van het hebben van een kind in een JJI. Let op signalen van overvraging, en ga er niet zonder

meer van uit dat zij vragenlijsten, rapportages en brieven begrijpen.

Perspectiefplan

- Het perspectiefplan is niet alleen gebaseerd op gesprekken met de jongere maar ook op observaties van zijn gedrag. Juist bij jongeren met een LVB is het heel belangrijk goed te kijken wat er aan dit gedrag vooraf gaat: het gedrag dient er vaak toe kwetsbaarheden te verhullen.
- Wees reëel in je verwachtingen. Jongeren zijn vaak maar korte tijd in de JJI en zeker jongeren met een LVB hebben vaak al de nodige hulpverlening achter de rug. Zij leren vaak langzamer, waardoor er minder bereikt kan worden in korte tijd. Op sommige vlakken zullen zij beperkte leermogelijkheden hebben.
- Omdat een groot deel van de jongeren al vertrekt voor een tweede perspectiefplan wordt gemaakt is het belangrijk meteen aan het begin goed na te denken over passende nazorg en een reëel toekomstperspectief. Hierbij is het zeer belangrijk om rekening te houden met de gevolgen van een eventuele LVB en af te stemmen met het lokale veld.

“Zijn overlevingsstrategie is zijn grote mond, is het stoer doen, zichzelf overschreeuwen. En dan gaan wij ineens in de drie maanden dat wij hem in ons midden hebben zeggen ‘oh, volgens mij zit er meer onder’ en daar doorheen breken? Dat is verschrikkelijk moeilijk om dat voor elkaar te krijgen.”

Gedragswetenschapper

B. Het verblijf

Sfeer en veiligheid

- Voor een goed leefklimaat is het belangrijk dat er geen repressie is. Dit betekent dat reacties voorspelbaar en proportioneel zijn, dat er niet teveel regels en afspraken zijn, en dat de regels en afspraken overzichtelijk zijn. Bij jongeren met een LVB is er meer voor nodig om deze voorspelbaarheid en overzichtelijkheid te creëren. Zij hebben meer uitleg nodig en hebben meer moeite met het opbouwen van vertrouwen. Bovendien bestaat, door hun neiging reacties vijandig te duiden, het risico dat zij deze reacties sneller als disproportioneel ervaren.
- Een jongere met een LVB op een reguliere groep komt daar ook in contact met jongeren die op veel vlakken sterker zijn dan hij. Bij een goede dynamiek kan hij hiervan leren. Het is echter ook belangrijk in de gaten te houden dat de zwakkere jongeren niet voortdurend overschaduwd worden door hun groepsgenoten. Wees alert op signalen van beïnvloeding, onderdrukking en misbruik.
- Hierbij is het overigens niet altijd zo dat de jongens met het laagste IQ het zwakste zijn in de groep: soms hebben jongeren met een wat hoger IQ zwakkere sociale vaardigheden waardoor zij het onderspit delven.
- Jongeren met een LVB hebben (zoals uitgelegd op pag. 25) meer moeite met de sociale informatieverwerking. Gedrag van anderen wordt vaker negatief geïnterpreteerd, en ze vinden het moeilijk om passende reacties te kiezen. De groep – het contact met de groepsgenoten en de groepsleiding – is een goede plek om hiermee te oefenen. Het is dan wel belangrijk om goed te kijken waar het misgaat, en de jongere hierin te begeleiden.

Soms zit het wel echt tegen pesten aan. Sommigen worden belachelijk gemaakt omdat ze het niet direct begrijpen. Andere jongens zijn er dan vooral op uit om hun positie te versterken, of eigenwaarde op te krikken.

Wij accepteren niet dat de jongens iemand belachelijk maken, dan hebben zij wel een probleem. Onze leidraad is dat iedere jongere kan zijn wie hij is, in al zijn hebbelijk- en onhebbelijkheden.

Toch gaat het wel mis. Sommigen worden afgeperst, hun kleding willen ze hebben, hun sigaretten. Of ze worden onder druk gezet de klussen van een ander te doen. Die jongens gaan zich dan een beetje verzamelen rondom kantoor voor de veiligheid.

Ze vinden het soms moeilijk om voor zichzelf op te komen. Wij hebben een tijdje het eten opgeschept op de groep. Dat vonden ze enorm kinderachtig, belachelijk. Maar daarmee zorgden we wel dat iedereen voldoende eten had. Want de zwakkere jongen hadden soms helemaal niets en de anderen zaten dan lekker te eten.

Taken en vaardigheden

- Het hele dagprogramma draait om het aanleren en versterken van taken en vaardigheden. Dit leerproces gaat bij jongeren met een LVB doorgaans langzamer. Zij hebben hier ook meer ondersteuning bij nodig.

Dagstructuur

- Jongeren met een LVB hebben niet alleen meer moeite met plannen, maar hebben ook minder ideeën over hoe ze hun (vrije) tijd zinvol kunnen invullen. Er is doorgaans meer sprake van verveling. Kijk samen met de jongere welke mogelijkheden er zijn om de tijd die ze voor zichzelf hebben, dus ook de kamermomenten, aangenaam door te brengen
- Jongeren met een LVB hebben vaak moeite met tijdsmanagement. Help met het plannen van de dagelijkse bezigheden. Help hen ook om op tijd op te staan, om op tijd klaar te staan voor activiteiten, of om activiteiten op tijd af te ronden. Dit kan bijvoorbeeld door een paar minuten van te voren een waarschuwing te geven.
- Sommige jongeren met een LVB hebben veel baat bij een duidelijk overzicht waarop duidelijk te zien is wat het dagprogramma is. Houd er ook rekening mee dat het voor sommigen van hen erg belangrijk is te weten wanneer (en waarom) hiervan afgeweken wordt. Wees creatief in het bieden van geheugensteuntjes, bijvoorbeeld in de vorm van lijstjes, flowcharts, of kalenders. Dit geeft de jongere vaak meer gevoel van regie.

“Voorstructureren, continue. Dat heeft de rest ook wel nodig maar deze jongeren moeten weten waar ze aan toe zijn. Je kan wel vertellen over de hele dag maar dat zijn ze toch zo weer vergeten. De tijd proberen te nemen om dingen rustig uit te leggen en niet gehaast, want dan gaat het er niet in.”

Pedagogisch medewerker

“Sommige jongeren moet je elke dag opnieuw uitleggen wat ze gaan doen? ‘Ga ik niet naar school? ‘Nee, je gaat niet naar school, je gaat naar je kamer net als de afgelopen drie dagen’. Soms blijft dat niet hangen. Ik zeg weleens: ik kan mijzelf wel op repeat zetten, ik vertel de hele dag hetzelfde.”

Pedagogisch medewerker

“Je moet het wel proberen, desnoods door het op papier te zetten. Laatst was er een meisje op de afdeling en die vroeg ook honderdduizend keer ‘Wat gaan we doen? Hoe laat?’ Dat had ik honderdduizend keer verteld en dan probeer je het op een andere manier. Je pakt een stuk papier en daar schrijf je het nog concreter op en dan plak je dat ergens op.”

Individueel Trajectbegeleider

Taken

- Er wordt gewerkt aan het zelfstandig kunnen uitvoeren van bepaalde taken. Kijk zorgvuldig in het begin wat je van de jongere mag verwachten. Sommige jongeren weten niet hoe ze bepaalde ogenschijnlijk eenvoudige instructies (douchen, opruimen, schoonmaken, op tijd opstaan) moeten uitvoeren.

- Deel taken op in kleine stapjes. Zeg bijvoorbeeld niet dat iemand de afwas moet doen, maar vertel dat hij de afwasteil vol laat lopen, afwasmiddel erbij doet, de afwas schoonmaakt, afdroogt en opruimt. Hoewel dit kinderachtig over kan komen, vinden veel jongeren met een LVB het fijn als ze niet op de toppen van hun kunnen hoeven te functioneren.
- Houdt er bij het opdelen in stapjes wel rekening mee dat deze jongeren vaak een beperkt werkgeheugen hebben. Drie stapjes tegelijk onthouden is al vaak teveel. Zorg er daarom voor dat je de instructies in delen geeft, of een geheugensteuntje aanbiedt.

“Ik vraag altijd: ‘weet je hoe de wasmachine werkt?’ Meestal is het: ‘nee’. Dan ga je dat rustig uitleggen. Natuurlijk merk je dan wel eens dat je snel alles zelf doet, die knoppen. Dan ga je weer terug, loop je het stap voor stap door, en dan laat je het die jongeren het ook daadwerkelijk zelf doen in plaats van het gauw, gauw zelf te doen.”

Individueel trajectbegeleider

- Het is belangrijk uit te leggen waarom de jongeren moeten doen wat je van ze vraagt. De onderbouwing zorgt dat ze meer begrip krijgen van de instructie wat er van ze verwacht wordt. Dit betekent niet dat je er ook over hoeft te gaan onderhandelen.

“Je moet ook gewoon duidelijk zijn. Zo’n jongere vertrouwt erop dat jij hem stuurt. Anders gaat hij teveel fladderen.”

Groepsleider Bijzondere Zorggroep

Onderwijs

- Naast het aanleren van taken en vaardigheden wordt gekeken aan welke diploma’s tijdens het verblijf gewerkt kan worden. Voor een jongere met een LVB kan het moeilijker zijn om geschikt onderwijs te blijven volgen, te vinden of om daar te worden toegelaten. Een deel van hen komt thuis te zitten, bijvoorbeeld wanneer zij wegens gedragsproblemen van school worden gestuurd. Het kan daarom zijn dat zij grote lacunes hebben in hun leertraject, die het moeilijk maken hun niveau in te schatten. Probeer in te haken op wat wel lukt, zoals het VCA halen.
- Jongeren zelf ervaren verder vaker dan normaalbegaafde jongeren angst om naar school te gaan en een gebrek aan motivatie, niet in de laatste plaats door de vele faalervaringen die zij tijdens hun schoolloopbaan hebben opgedaan. Zij hebben daarom extra behoefte aan motivering en succeservaringen. Probeer bij een jongere die weigert naar school te gaan te achterhalen waar dit vandaan komt.
- Jongeren met een LVB ervaren niet alleen problemen omdat de stof te moeilijk is, maar ook omdat hun draagkracht minder is. Het helpt dan om bijvoorbeeld meer rustmomenten in te bouwen of onderwijs is kleinere stukjes aan te bieden.
- Ook bij meer praktijkgerichte vakken en op werkplaatsen moet er rekening mee worden gehouden dat de jongere vaak langer nodig heeft om iets te leren, en dat dit een proces is met vallen en opstaan. Ook bij arbeidsservaringsplaatsen buiten de JJI moet de werkgever beseffen dat het bij deze jongeren soms een dag niet lukt om te komen

werken en dat een terugval geen teken hoeft te zijn van onwil, maar kan duiden op overvraging.

- Zorg voor een goede afstemming tussen school en de groep. Als een jongere al wat tegenslag had in de ochtend is dat goed voor school te weten. Maar ook als het misgaat op school, is het belangrijk als men hier op de groep op in kan spelen.

Sommige jongeren met een LVB kunnen eigenlijk niet deelnemen aan het onderwijs en zelfs arbeidsdoeleinden kunnen te hoog gegrepen zijn. We hebben een keer gehad dat we twee jongeren hadden die op dat niveau functioneerden en er werd gekeken of we die twee dan in onderwijsuren iets anders konden aanbieden. Maar als je maar een, twee of drie jongeren hebt met dat IQ dan is dat wel lastig om daar gepast aanbod voor aan te reiken.

Gedragswetenschapper

Kennis en begrip van regels en procedures

- Zoals al eerder naar voren kwam vinden jongeren met een LVB het vaak lastig om nieuwe informatie te verwerken, waardoor ze onder andere regels minder goed begrijpen of niet goed in hun geheugen opslaan. Daarbij hebben ze minder steun aan schriftelijke communicatie. Een combinatie van schriftelijke (evt. visuele) informatie met mondelinge informatie is dus het beste.
- Iemand met een LVB heeft vaak ook minder besef van de consequenties van een overtreding van de regels. Besteed daarom niet alleen aandacht aan wat

de regels zijn, maar ook aan wat er gebeurt als je er niet aan houdt en aan eventuele beloningen bij successen.

- Leg uit waarom iets niet mag op het moment dat de situatie zich voordoet en benoem daarbij het gedrag. Jongeren met een LVB leren vooral door te doen. Dit betekent dat er ruimte moet zijn voor het maken van fouten.
- Laat regels zoveel mogelijk bij herhaling door dezelfde persoon uitleggen, bijvoorbeeld door de mentor. Dit voorkomt verwarring die ontstaat wanneer verschillende mensen dingen net iets anders uitleggen.
- Jongeren met een LVB hebben meer moeite met het overzien van de mogelijkheden en procedures binnen de JJI. Het risico bestaat daardoor dat zij minder gebruik maken van zaken als recreatie of bezoekmogelijkheden. Ook de informatie over dergelijke voorzieningen moet helder en toegankelijk zijn.

Onzekerheid over de rechtszaak en procedures

- Jongeren in preventieve hechtenis ervaren vaak veel onzekerheid en stress. Ze weten vaak niet wanneer ze voor moeten komen, moeten soms meewerken aan onderzoeken en ervaren spanning omtrent het nog te vullen vonnis. Het is belangrijk deze stress te herkennen en, op een ander, rustig moment, bespreekbaar te maken.
- Jongeren met een LVB hebben vaak meer moeite met het begrijpen van de procedures en de rollen van de verschillende aanwezigen tijdens de zit-

ting. Hierdoor kunnen ze hun eigen zaak vaak moeilijk volgen en is het ook moeilijker om op een adequate manier te reageren tijdens de zitting.

- In Lelystad krijgen de jongeren een rechtbanktraining aangeboden, waarin wordt uitgelegd hoe een zitting verloopt, maar ook wordt geoefend met en gesproken over passend gedrag en uitstraling. Bij gebrek aan een dergelijke training kan het belangrijk zijn voor de jongere dat iemand hem uitlegt wat hij moet weten. Hierbij kan bijvoorbeeld een plattegrond van de rechtszaal behulpzaam zijn.
- De brieven die jongeren ontvangen over de rechtszaak zijn voor jongeren met een LVB vaak niet te begrijpen. Vrijwel alle jongeren met een LVB hebben hier hulp bij nodig. Om uit te leggen wat er staat, kan het helpen om gebruik te maken van de ‘moeilijke woordenapp’ (zie p. 24)
- Jongeren met een LVB hebben vaak een beperkt tijdsbesef. Maak inzichtelijk hoe lang een jongere moet wachten op een reactie of een volgende beslissing.

“Die brieven! Ik vind het lastig want ik snap ze ook niet allemaal altijd. Ze hebben geen jeugdversie. Het is natuurlijk te gek voor woorden want ze gebruiken dezelfde juridische termen, je probeert ze door te verwijzen naar mensen die hier meer verstand van hebben of contact te zoeken met advocaten om hen te vragen dat uit te leggen. Soms heb je het geluk dat een advocaat in kan spelen op de beperkingen, soms heb je advocaten die het ook lastig vinden.”

Groepsleider Bijzondere Zorggroep

“Als een jongen kwaad uit school komt omdat er iets gebeurd is en hij scheldt en doet, dan kan je zeggen: ‘je gaat naar je kamer want je staat iedereen uit te schelden en je krijgt een time-out’, of je kan ervoor kiezen om iemand apart te nemen en te vragen: ‘Oké, wat is er gebeurd, wat is er aan de hand, ravel maar uit’ en hem dan de keuze te geven: ‘Oké, wat is nu het beste voor jou om te doen? Denk jij, ik neem een momentje voor mijzelf, ik ga naar mijn kamer en daar ga ik eten of zeg je, ik kan gewoon meedraaien met de groep en ik eet op de afdeling?’”

Pedagogisch medewerker

Hulpvragen

- Vaak is voor jongeren met een LVB ook niet duidelijk wat precies de procedures zijn die toegang geven tot hulp, zoals van de medische dienst. Zij lopen daardoor het risico niet dezelfde zorg te krijgen als jongeren die beter de weg weten in het systeem.
- Jongeren met een LVB hebben vaak hulp nodig bij het formuleren van hun hulpvraag. Wijs een verzoek niet te snel af wanneer dit niet helder geformuleerd is. Vraag gericht door. ‘Waar heb je last van?’ is bijvoorbeeld gericht dan ‘Waar kan ik je mee helpen?’
- Houd er rekening mee dat de vraag die gesteld wordt niet altijd de vraag is waar het werkelijk om gaat. Zo kan er om medicatie gevraagd worden, terwijl er eigenlijk sprake is van een behoefte om met iemand te praten. Probeer ook hier goed te kijken naar de functie van bepaald gedrag.

Ervaringen van de beveiliging

“Een grijs gebied kennen wij eigenlijk niet. Daar houden wij ons ook wel goed aan. Dat weten ze ook. Eigenlijk hebben wij ook nooit agressie. In de nachtdienst zeker niet, gelukkig maar.

Wij komen iedere avond langs en zeggen: ‘welterusten’. Soms komt een nieuweling laat binnen. Dan zeggen we: ‘’s avonds komen we even kijken hoe het gaat’. Dan weten ze dat ook. ‘Wij zijn van de nachtdienst, heb je nog iets nodig, dit of dat?’ ‘nee ehuh, nee’. ‘Oké, is goed jongen, welterusten’. Dan weer het luikje dicht. Er is geen discussie aan. Als ze nieuw wc-papier nodig hebben dan krijgen ze dat gewoon. Er zijn niet vaak discussies.

We gaan ook niet op dingen in. Bij ons is het ook meer: ‘wat is er aan de hand, wil je erover praten?’ Dan is het even praten. ‘Weet je wat, probeer te slapen, wil je nog iets drinken? Heb je nog iets te drinken op je kamer? Wil je nog wat fruit?’ We proberen ze wel te kalmeren en aandacht te geven. ‘Boekje erbij’ of ‘doe je lamp uit en ga lekker in je bed liggen’. Ze gaan dan meestal wel slapen. Ik denk dat de rust van ons, en dat hij toch wat aandacht krijgt als hij iets wil. En tot hier en niet verder, daar zijn we zijn heel duidelijk in.

Er zit nu een jongen, die wilde steeds weten hoe laat het is. ‘Het is 03.45 uur, ga weer verder slapen’, ‘ok ik ga weer verder slapen’. Twee uur later belt hij dan weer. Ik zei ook tegen de groep, ‘geef hem a.u.b. een wekker’. Hij belt nu niet meer, dus waarschijnlijk heeft hij nu een wekker gekregen.

Groepsleiders geven wel eens aan dat een specifieke jongere om een praatje kan vragen met het verzoek om daar a.u.b. ook aandacht aan te geven. Als een jongen dan belt via de intercom via het knopje op de muur dan nemen wij dat heel serieus. Als die dan een gesprekje wil dan gaan we met twee mensen naar boven toe, dan houden we een leuk gesprekje.

Laatst had een meisje zich gesneden. Gelukkig viel het mee, er was geen huisarts nodig en geen hechtingen. We hebben een gesprekje met haar gehad, haar verbonden, en gevraagd: ‘heb je nog iets nodig?’ ‘Waarmee heb je het gedaan?’ ‘Met een scheermesje’. ‘Waar is het scheermesje nu?’ ‘In de prullenbak’. Dat klopte, het scheermesje lag in de prullenbak. ‘Heb je nog meer op de kamer waarmee je kan snijden’. Dat had ze niet. ‘Oké dan geloof ik jou’. De hele nacht is het goed gegaan. We hebben haar een paar keer gecontroleerd. Nu zag ik haar net en ik vroeg: ‘alles goed?’, ‘ja, alles goed, bedankt he’. Dat vind ik dan mooi.

Ik ga ook wel naar de groep voor een praatje. De groepsleiders hier hadden eerst zoiets van: ‘wat kom je hier doen? Kom je iemand ophalen’. ‘Nee, ik kom gewoon even buurten’. Buurten? Dat kenden ze helemaal niet. Nu is het heel gewoon en gezellig. Ik vind het juist leuk om contact te hebben met de jongeren, mocht er een keer iets gebeuren of iets zijn. Wij hebben ook diensten dat wij jongeren uit elkaar moeten halen als het even niet goed gaat. Of als ze een ‘time-out’ willen of iets. Wij kennen dan die jongeren en dat zie ik als een groot voordeel.”

C. Doelen behalen

Ontwikkelingsprofielen

- Binnen YOUTURN wordt gewerkt met basisprofielen en ontwikkelingsprofielen. Deze zijn gekoppeld aan ontwikkelingstaken. Dit zijn ontwikkelingstaken bedoeld voor adolescenten (jongeren tussen 12 en 21 jaar). Het is de vraag of jongeren met een LVB hier altijd aan toe zijn. Vaak zullen zij nog bezig zijn met de ontwikkelingstaken van kinderen van 6 tot 12 jaar.
- Bij twijfel of de ontwikkelingstaken haalbaar zijn voor de jongere is het goed dit te bespreken met de gedragsdeskundige. Het is belangrijk dat de eisen die aan de jongere gesteld worden dan aangepast worden aan zijn mogelijkheden.
- Er wordt vanuit gegaan dat de jongere gemiddeld twee weken werkt aan een basisprofiel. Dit zal voor jongeren met een LVB niet altijd lang genoeg zijn. Juist bij jongeren met een LVB is het belangrijk om te werken met profielen op maat. Zo kan er overwogen worden minder profielen aan te bieden of de omvang van de profielen te verkleinen.
- Bij voldoende voortgang wordt het profiel afgesloten met een certificaat en een beloning, en kan de jongere verder naar het volgende profiel. Voor iemand met een LVB kan het behalen van een certificaat een onhaalbaar doel lijken. Het is belangrijk om kleine successen te vieren. Kijk daarom of je ook kleine stappen kan belonen.

Doelen stellen

- Afhankelijk van de duur van het verblijf in de JJI worden een of meer perspec-

tiefplannen met de jongere opgesteld. In dit perspectiefplan worden de doelen beschreven waar tijdens het verblijf aan gewerkt wordt. Ook bij het persoonlijk prestatieplan worden persoonlijke doelen geformuleerd. Voor het ervaren van successen is het belangrijk dat de gestelde doelen realistisch zijn.

- Jongeren met een LVB hebben doorgaans moeite met het formuleren van realistische doelen. Er is vaak sprake van zelfoverschatting, of juist van faalangst. Het is dan belangrijk om samen zorgvuldig te kijken wat haalbaar is, en de jongere aan te moedigen zich hiervoor in te zetten.
- Vaak bestaat het vermoeden bij begeleiders dat de einddoelen die de jongere voor ogen heeft (bijvoorbeeld zelfstandig wonen na het verlaten van de JJI) in de praktijk niet haalbaar zijn. Het kan dan helpen om concrete, haalbare tussenstappen te zoeken waardoor de jongere het gevoel krijgt toch te bewegen in de richting die hij voor ogen heeft.

“De jongeren willen bijvoorbeeld allemaal een eigen bedrijf: waar gaan we dan mee beginnen? Het is belangrijk dat je met geld kan omgaan, dat je kan klokkijken, allemaal dat soort stapjes. Zodat je niet de motivatie weghaalt, maar dat je wel vertaalt naar hele kleine haalbaar stapjes en dat je daarmee ook de jongeren daarmee succes ervaringen mee kan geven.”

Pedagogisch medewerker

- Bij het vaststellen van doelen is het belangrijk dat de jongere gemotiveerd is om deze doelen te behalen. Binnen YOUTURN wordt hiervoor gewerkt met motiverende gespreksvoering. Hoewel deze methode vrij talig is, lijkt het erop

dat deze ook bruikbaar is bij jongeren met een LVB. Het is wel belangrijk dat de begeleider goed aansluit bij het taalniveau van de jongere en extra alert is op sociaal wenselijke antwoorden.

- Er zijn sterke aanwijzingen dat ook oplossingsgericht werken goed aansluit bij jongeren met een LVB. Kenmerken van oplossingsgericht werken zijn onder meer het analyseren van situaties waarin de bestaande problemen niet voorkomen, het focussen op kleine veranderingen en het vinden van oplossingen door het ontvangen van steun uit de sociale omgeving.

Complimenteren en belonen

- Jongeren met een LVB leren door fouten te maken. Het is belangrijk dat deze fouten niet meteen tot repercussies leiden. Successen moeten daarentegen gezien en benoemd worden. Let erop

dat je gedurende de dag de momenten waarop je een compliment kan geven niet mist.

- Gangbare beloningen zoals uitgeroepen worden tot 'jongen van de week' lijken soms onhaalbaar voor jongeren met een LVB. Het is voor hen vaak niet haalbaar om goed gedrag een week lang te laten zien zonder terugval. Het is dat belangrijk om toch op zoek te gaan naar een manier waarop hun inzet erkend kan worden.

“In de hectiek van de dag, met die tijdsdruk die je overal op hebt in het dagprogramma, mis je weleens wat. Dan heeft iemand zijn stinkende best gedaan om tafel te dekken, en dan mis je gewoon het moment om een compliment te geven. Dat is heel naar. Dan sla je de plank echt mis.”

Groepsleider Bijzondere Zorggroep

D. Bijeenkomsten en interventies

- Houd er rekening mee dat jongeren met een LVB vaak moeite hebben om te leren in een groep. Kies bij groepsbegeleiding zoveel mogelijk voor kleine groepen. Ook is het vaak goed om jongeren met een LVB samen te plaatsen. Het is belangrijk om hen te leren binnen groepen te functioneren, maar te grote niveauverschillen kunnen leiden tot spanning, provocaties en een ongemotiveerde houding.
- Houd korte sessies. Er wordt niet veel meer onthouden als het te lang duurt. Bespreek bijvoorbeeld hooguit een half

uur theorie en doe vervolgens, na een pauze, nog een activiteit.

- Aanpassingen dienen niet alleen te worden gedaan in de vorm van de bijeenkomsten (taalniveau, duur, opzet). Er dient ook rekening te worden gehouden met beperkingen in bijvoorbeeld het reflectieniveau, de sociale informatieverwerking (zie pag. 25), het moreel redeneren, de impulscontrole en de emotieregulatie.
- Houdt er rekening mee dat zij sommige van deze vaardigheden slechts in beperkte mate kunnen leren, en ga er

niet meteen vanuit dat ze het niet willen wanneer dit niet goed gaat. Realiseer je dat ook dit onderdeel is van de beperking, en dat gedragsverandering maar langzaam tot stand zal komen. Maak de gewenste uitkomst concreet door je te richten op passende gedragsalternatieven.

- Voor het generaliseren van nieuw gedrag is veel oefening in verschillende situaties nodig. Dit kan op de groep of tijdens het verlof. Hiervoor is het wel nodig dat begeleiders en netwerk (bijvoorbeeld ouders) zich hiervan bewust zijn zodat zij de jongere hierbij kunnen ondersteunen. Om de link goed te kunnen leggen moeten zij bijvoorbeeld op de hoogte zijn van de gedragsalternatieven of de geheugensteuntjes die in de bijeenkomsten besproken zijn.
- Fouten maken is voor jongeren met een LVB bijna onvermijdelijk. Gebruik deze momenten om te leren van wat er

goed gaat en wat nog niet. Jongeren met een LVB gaan vaak met twee stappen vooruit en dan weer met één stapje achteruit. Om te voorkomen dat een jongere met een LVB gedemotiveerd raakt is het belangrijk om op dergelijke momenten hoop en vertrouwen uit te blijven stralen. Maak bijvoorbeeld een vergelijking met het jaar ervoor. Teken het uit en zet er een schaal bij: wat is er al wél positief veranderd?

- Ook bij de in te zetten gedragsinterventies is aanpassing aan de LVB belangrijk. Het responsiviteitsbeginsel geeft aan dat de interventie moet aansluiten bij de mogelijkheden en beperkingen van de jongere wil een interventie effectief kunnen zijn in het terugdringen van recidive. De kans op succeservaringen en het aanleren van nieuwe vaardigheden is bovendien groter wanneer interventies aan het niveau en de mogelijkheden van iemand met een LVB worden aangepast.

“Met Jason was ik vaak op een veel te verbaal niveau bezig waardoor hij het allemaal niet begreep. Dan had ik een heel leuk gesprek gehad, kwam hij een paar uur later naar mij toe: ‘hoe zat het nou?’ Later ben ik dingen gaan uittekenen. Hij vroeg steeds om duidelijkheid: ‘Hoe gaat het nu, hoe gaat het volgende week en hoe gaat het de week erna, de volgende maand?’ Daar heb ik op verschillende manieren overzicht in gecreëerd. Dus ik heb eerst een soort trappensysteem gemaakt, week 1, week 2, week 3 etc. Elke keer als het goed gaat, een weekje naar voren en gaat het niet goed dan blijf je hangen die week. Om het toch een beetje positief te houden, dat hij niet weer teruggaat. Ik heb hem ook een kalender gegeven, gewoon van internet een A4’tje, waarmee hij dat bij kan houden. Ik merk dat dat soort dingen fijn werken. Die kalender hangt gewoon op zijn kamer en dan vraagt hij: ‘heb ik deze week twee nachten sociaal verlof?’. Ik begeleid hem dan: ‘we gaan even op de kalender kijken, welke week is het?’ Dat is ook duidelijkheid creëren.”

Gedragswetenschapper LVB-groep

- De basiswerkwijze in de JJI's bestaat uit cognitieve en gedragstherapeutische interventies. Deze doen een appel op de verbale vaardigheden van de jongeren. Voor jongeren met een LVB ligt dit op het eerste gezicht niet voor de hand. Toch zijn er steeds meer aanwijzingen dat zij van cognitieve gedragstherapie kunnen profiteren, mits er met hun LVB-profiel rekening gehouden wordt.
- Hoewel het aanbod van mogelijke interventies voor jongeren groter is dan voor volwassenen, staat tegenover de grote vraag naar geschikte interventies voor jongeren met een LVB en delictgedrag een gering aanbod.
- Dankzij de toenemende kennis en ervaring met de doelgroep gaat de laatste tijd wel veel aandacht uit naar het ontwikkelen en aanpassen van (bestaande) interventies aan LVB gerelateerde kenmerken en problematiek. Het Landelijk Kenniscentrum LVB heeft de Richtlijn Effectieve Interventies LVB ontwikkeld, die aanbevelingen bevat voor de vormgeving van interventies voor jongeren met een LVB. Het betreft dus geen interventies die specifiek ontwikkeld zijn voor de doelgroep met LVB, maar aanpassingen om bestaande interventies beter aan te kunnen laten sluiten op deze doelgroep.

E. Op weg naar buiten

Netwerk en hulpverlening

- Terugkeer naar de maatschappij is voor jongeren met een LVB vaak problematischer vanwege hun mindere zelfredzaamheid. Ook is hun informele netwerk, mede als gevolg van hun gedragsproblemen, vaak zwak. Toch is de hulp van derden van groot belang.
- Iemand met een LVB heeft daarom meer dan gemiddeld behoefte aan indicaties, hulp van derde partijen en het in kaart brengen van het eigen netwerk. Het doel daarvan is om steun te mobiliseren en het risico op recidive te verkleinen.
- Neem op tijd contact op met instanties die ondersteuning bieden tijdens de re-integratie. Overweeg of een diagnose LVB de jongere kan helpen bij het krijgen van passende hulp buiten de JJI.

Opbouw verlof / STP

- Wees alert op verschillende risico's tijdens het verlof. Jongeren met een LVB hebben vaak moeite met het reizen met openbaar vervoer, het in de gaten houden van de tijd, en het omgaan met geld. Ze kunnen vaak niet goed tot oplossingen komen in onverwachte situaties.
- Moeite met klokkijken en reizen met het openbaar vervoer kan ervoor zorgen dat een jongere niet op tijd terugkeert van verlof. Soms leidt de paniek wanneer er iets mis gaat er zelfs toe dat zij zich helemaal onttrekken. Verlof vraagt om een gedetailleerde voorbereiding, bijvoorbeeld door het samen doornemen van de route, en door verschillende situaties goed te oefenen tijdens het begeleid verlof.

- Ga na of de jongere de gestelde voorwaarden voor bijvoorbeeld het verlof begrijpt. Laat hem de voorwaarden herhalen om hier zeker van te zijn en bereid hem voor op mogelijke situaties waarin hij in de problemen kan raken. Zo kun je bijvoorbeeld samen doornemen hoe de jongere kan reageren wanneer hij buiten de JJI benaderd wordt om een ‘klusje’ te doen, bijvoorbeeld om spullen de JJI in te smokkelen. Zo is hij minder verrast en bang wanneer hem dit overkomt.

“Op een gegeven moment wilde de begeleidster van Mark dat hij tijdens zijn verlof een bezem ging halen. Dat ging dus niet goed. Hij was boos: ‘Waar is die bezemwinkel dan?’ Want dat was niet uitgelegd, en hij had niet bedacht dat zoiets bij de Action of de Blokker kon kopen. Ja, je staat er niet bij stil dat je als je gaat oefenen, je ook nog moet uitleggen waar je een bezem koopt. Pas als ze alleen zijn dan komen ze erachter van: oh wat moet ik nu eigenlijk doen? En dan kunnen we weer gaan oefenen.”

Groepsbegeleider

“Youssef ging op de fiets naar de stad en zou zijn fiets in de fietsenstalling zetten. Een paar uur later werden wij gebeld door de meneer van de fietsenstalling: ‘Er staat hier een boze jongen en die wist niet dat je het bonnetje van de fietsenstalling moest bewaren’. Ze missen altijd iets.”

Groepsbegeleider

- Ook is belangrijk om vooraf de gevolgen van het niet nakomen van afspraken te bespreken. Leg uit dat wanneer er iets misgaat, dat dit niet meteen betekent dat er negatieve gevolgen zijn, zeker niet wanneer ze meteen

contact opnemen met de groep om te overleggen over hoe ze dit oplossen.

- Help jongeren met een LVB bij het schrijven van hun verlofevaluaties. Als iemand zich niet aan afspraken houdt dan is het bij hen van groot belang om te checken of dit gebeurt uit onwil of onkunde. Wat is de verklaring voor iemands gedrag? Ligt het aan de jongere of aan het doel? Soms zijn de doelen te hoog gesteld.
- Ook voor jongeren met een LVB is het belangrijk dat ze het gevoel hebben zeggenschap te hebben over hun eigen traject. Dat kan door hen de regie te geven over het schrijven van hun verlofplan, zonder ze daarbij overigens los te laten. Maar een gevoel van regie kan ook al ontstaan door het gevoel te hebben goed te weten wat de volgende stappen in het traject zijn.

“Ik weet ook nog wel, een jongen die constant bleef vragen wanneer hij naar huis ging want die had een einddatum en dan zei ik ‘over drie weken ga je naar huis’. Maar dat bleef hij maar vragen, vragen en vragen. Mijn collega zei dan: ‘niet vandaag’ en dan zei hij: ‘oké’ en dan liep hij ook weg. Op een gegeven moment zei ik: ‘joh, zullen wij een kalender maken, die je elke dag kan afkruisen?’. Dat was helemaal fantastisch! Hij ging het elke dag afkruisen en hij hield het ook bij. Dat was wel een jongen van 17 jaar, die vol trots elke dag een kruisje ging zetten, dat hij weer dichterbij was wanneer hij weer naar buiten mocht.”

Pedagogisch medewerker

- Het Scholings- en Trainingsprogramma (STP) aan het eind van een PIJ-maatregel kan bij jongeren met een LVB

langer duren dan gemiddeld. Jongeren met een LVB hebben vaak meer begeleid verlof nodig om verschillende situaties herhaaldelijk te kunnen oefenen. Het STP duurt in principe maximaal een jaar. Bij de jongeren met een LVB wordt wel eens een uitzondering gemaakt, zodat hun STP langer duurt. In dat geval worden jongeren vaak in een meer besloten (forensische) GGZ-instelling geplaatst en kunnen ze daarvanuit naar meer zelfstandigheid groeien.

Huisvesting

- Huisvesting is een belangrijke factor in het voorkomen van recidive. Het is dan ook belangrijk om zorgvuldig te kijken wat een passende woonplek kan zijn waar de jongere niet overvraagd wordt en voldoende begeleiding krijgt. In principe wordt binnen de JJI gewerkt aan zelfstandigheid. Het is de vraag of dit voor jongeren met een LVB altijd een reële verwachting is.
- Veel jongeren met een LVB komen de JJI binnen vanuit een andere vorm van residentiële jeugdzorg. Wanneer zij kort in de JJI verblijven keren zij hier vaak ook terug. Wanneer zij langer in de JJI verblijven en bij terugkeer boven de 18 zijn, zal zorgvuldig gekeken moeten worden of residentiële plaatsing nodig en mogelijk is. Vraag je eens af welke woonvormen, voorzieningen en instellingen er zijn voor jongeren met een LVB.
- De ondersteuning die jongeren met een LVB nodig hebben op het gebied van wonen zal per persoon verschillen. Op verschillende plekken in Nederland zijn voorzieningen voor jongeren met een LVB waar 24-uursbegeleiding wordt geboden en waar hen geleerd

wordt om zo zelfstandig mogelijk te wonen. Voor oudere jongeren met een LVB zal een woonvorm met ambulante ondersteuning die meer zelfstandigheid vergt vaak geschikter zijn.

- Het blijkt in de praktijk echter lastig om geschikte huisvesting te vinden voor jongeren met een LVB, zeker wanneer er sprake is van delinquent gedrag: een passend aanbod met geschikte begeleiding ontbreekt vaak, jongeren met een LVB kampen vaak met meervoudige problematiek en er is sprake van een moeizame doorstroom van de ene plek naar de andere.
- Daar komt bij dat jongeren met een LVB het vaak moeilijk vinden om hulp te accepteren en meer geneigd zijn om vanaf hun 18de jaar hun eigen keuzes te willen maken hoewel ze daar niet altijd toe in staat zijn. Ook hebben zij vaak meer moeite met het aangeven van hun hulpvraag terwijl dat een vereiste is in de zorg vanaf 18 jaar. Bovendien zijn jongeren en jongvolwassenen met een LVB zelf vaak minder goed in het regelen van dingen en het vinden van oplossingen voor problemen. Tot slot is vaak sprake van lange wachtlijsten.

Zeker voor jongeren die onder het adolescenten strafrecht vallen, die “volwassen” zijn als ze uitstromen, maar ook een IQ hebben van 70 en een doorzettingsvermogen hebben van nop, is er wel weinig. Voor de jeugd onder de 18 jaar is er van alles, maar voor die doelgroep daarboven is er vrij weinig. Dan kom je al snel in het zelfstandig wonen met maar een beetje begeleiding, en dat is er volgens mij te weinig.

Individueel trajectbegeleider

“Ik vraag mij vaak af of ze zich zelfstandig kunnen redden, ze zouden eigenlijk beschermd moeten wonen. Maar als de weerstand zo groot is, dat ik weet: dat gaat echt knallen, dat gaat bij voorbaat al mislukken, dan probeer ik toch altijd naar alternatieven te zoeken. Dan kiezen we vaak toch voor aansluiting bij de wens van de jongens, en dat is dan maar second best. Ik ga echt zelden zoiets opleggen.”

Individueel trajectbegeleider

“Je merkt ook dan dat ze dingen moeilijk begrijpen. Zo was er bijvoorbeeld een jongen die wegging, en ik moest een plekje voor hem zoeken. Hij wilde weten wat dat zou worden, dus ik vertelde dat, liet foto's zien op mijn telefoon, veel meer dan dat kan ik ook niet. Toen zei hij: 'ik ga er helemaal niet naar toe, ik vind die foto er niet goed uitzien', een stomme reden. Dan begin je weer van voor af aan. Dan ga je weer een gesprek aan. Waarom het wel goed is. Uiteindelijk blijkt dan dat hij niet goed weet wat de bedoeling is en dan gaat de weerstand er wel weer vanaf.”

Individueel trajectbegeleider

Arbeidsparticipatie

- Het is niet eenvoudig om (blijvende) arbeidsparticipatie bij jongeren met een LVB tot stand te brengen, zowel binnen als buiten de JJI. Ook arbeidstoeleiding vormt bij deze doelgroep een knelpunt. Houd er rekening mee dat jongeren met een LVB niet alleen

vaak ondersteuning nodig hebben bij het vinden van werk, maar ook op het werk zelf.

- In Nederland bestaan verschillende projecten om jongeren met een LVB toe te leiden naar de arbeidsmarkt, zoals re-integratieprojecten. Jongeren met een LVB kunnen bijvoorbeeld hulp krijgen door middel van coaching, stage of workshops. De Orthopedagogische Behandelcentra (OBC's) hebben bovendien naast een aanbod voor specialistische zorg in samenwerking met gespecialiseerde re-integratiebedrijven een methode ontwikkeld voor de arbeidstoeleiding van jongeren die in een OBC wonen, met een LVB en gedragsproblemen: Vangrail. Jongeren met een LVB die in een OBC verblijven kunnen daarmee doorstromen naar een beschermende werkvorm of het vrije bedrijf.
- Toch is het ook belangrijk je bewust te zijn dat jongeren met een LVB, net als ieder ander, als 'gewoon' willen worden gezien. Zij kunnen allergisch reageren op een speciaal dagbestedingstraject. Soms is het nodig dat in gesprekken met de jongeren het woord 'traject' vermeden wordt om ze te motiveren om mee te werken.

“Deze jongens worden vaak overschat. We willen dat jongeren gaan solliciteren. Maar kan die jongen een brief schrijven? Weet de jongen een CV te maken? De dag voor een sollicitatiegesprek worden ze boos, vaak omdat ze bang zijn. Want misschien ontvangt hij wel weer een afwijzing. Soms moet je dan gewoon mee.”

Groepsleider LVB-groep

5. Extra informatie

Instellingen met specifieke kennis van LVB

Als je meer zou willen weten over LVB, kan je denken aan:

- De Borg (www.de-borg.nl) is een samenwerkingsverband tussen vier verschillende instellingen met behandelcentra waar veel expertise is over de behandeling van mensen met een LVB en ernstige gedrags- en/of psychiatrische problemen.
- Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie (www.kenniscentrum-kjp.nl) maakt wetenschappelijke kennis toegankelijk voor professionals, ouders, jongeren, gemeenten en leerkrachten, onder andere over LVB.
- Landelijk kenniscentrum LVB (www.kenniscentrumlvb.nl) heeft tot doel het ontwikkelen, samenbrengen en delen van kennis over de persoonlijke ontwikkeling, opvoedingssituatie en maatschappelijke participatie van mensen met een LVB.
- LFB (www.lfb.nl) is een belangenvereniging door en voor mensen met een verstandelijke beperking.
- MEE (www.mee.nl) is een organisatie met specifieke kennis op het gebied van mensen met een verstandelijke beperking en ondersteunt hen bij vragen over opvoeding en ontwikkelen, leren en werken, samenleven en wonen en regelgeving en geldzaken.
- VGN (www.vgn.nl) is de brancheorganisatie voor aanbieders van zorg- en dienstverlening aan mensen met een handicap.
- VOBC (www.vobc.nu) is het samenwerkingsverband van orthopedagogische behandelcentra voor kinderen en jongeren en jongvolwassenen met een LVB en ernstige gedragsproblematiek.
- Expertisecentrum William Schrikker (www.williamschrikkergroep.nl/Expertisecentrum) behoort tot Partners voor Jeugd, een samenwerkingsverband actief in de (preventieve) jeugdbescherming en jeugdreclassering met als doel een stevige basis te bieden voor professionals die bezig zijn met het beschermen van kwetsbare jeugdigen en het ondersteunen van hen en hun ouders.

Aanbevolen literatuur

- Beer, Y. de (2016). *Kompas Licht Verstandelijke Beperking: definitie, aspecten en ondersteuning*. Amsterdam: SWP.
- Kaal, H. (2013). *Ongewoon moeilijk: Jeugdige delinquenten met een LVB als (voortdurende) bron van zorg*. Den Haag: Boom Lemma.
- Kaal, H. & Jong, J.D. de, (2018). *Kom me horen. 11 levensverhalen van delinquenten jongeren met een LVB*. Amsterdam: Brave New Books.
- Kaal, H.L., Overvest, N. & Boertjes, M. (2017). *Beperkt in de keten: Mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtketen*. Amsterdam: Boom Lemma.
- Teeuwen, M. (2012). *Verraderlijk gewoon: Licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*. Amsterdam: SWP.

Dienst Justitiële Inrichtingen
Ministerie van Justitie en Veiligheid

Deze handreiking is tot stand gekomen uit een samenwerking tussen het lectoraat Licht Verstandelijke Beperking en jeugdcriminaliteit van Hogeschool Leiden en de Rijks Justitiële Jeugdinrichtingen.